



# **ЗВЕНО**

**ЛІТЕРАТУРА МИСТЕЦТВО КРИТИКА**

**2**

ЦЕСУС

КРАЇНСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ФРОНТ МОЛОДИХ

# ЗВЕНО

ЛІТЕРАТУРА МИСТЕЦТВО КРИТИКА



Ч. 2

ЧЕРВЕНЬ

1946

ІНСБРУК

## З М І С Т

Леонід Мосендз - Легенди	3
Леонід Полтава - У трамваї	8
Юрій Буряківець - Проліски	9
Л. Ромен - Північні вітри - Молитва	10
Остап Тарнавський - Відхід	11
І. К-ів - Твій дім, твій храм - З любов'ю стежим	12
Джемс Джойс - Самота /Оригінал і переклад Л. Мосендза/	13
Вол. Кримський - Світанок влади	14
Кость Галан - Череплевий ося	20
Люба Савчак - Турботи буднів	25
Габрієля Містраль - Прославлення річей	30
Е. Канетті - Для нашої дитини немає нічого несправедливого	33
Юрій Клен - Спогади про неокласиків	38
К о н к у р с на драматичний твір	44
П.А. Стефано - Екзистенціалізм і його джерела	45
П. Еммануель - С. Касс	47
Юрій Дивнич - Шевченко й Драгоманів	49
Вол. Ласовський - Помічання з нагоди вистави образів	52
Вол. Гаврилук - Французький пейзаж	55
М. Лев. - Юрій Нарбут	59
В. - " Блакитна Авантюра "	61
Б. Р-к - Драматична Школа	63
КК - В началі бі слово	65
Мовний лутик	69
Р е ц е н з і ї : " Керма " - /Г. М./	71
Л. Полтава - "За мурами Берліну" /Л. Мосендз/	75
Комунікати секції образотворчих мистців	76
З питань дня: До питань про дитячу літературу - /І.Б./	77
З хроніки	78
З нових видань	79

---

Редагує	Видає
Володимир К Р И М С Ь К И Й	Микола Д Е Н И С Ю К

---

Л Е Г Е Н Д И

Розділ перший

1.

"Чи знаєш край..." так був почав колись  
свою "Міньон" великий майстер Гете,  
а я за ним: той край, де розрослись  
ялиці і сосни іглярсті сплети,  
де ще шугає в їхній хащі рись,  
а в нетрях можна вглядіти силуети  
останніх зубрів, як серед галів  
мов острови стремлять із моря трав.

2.

Як прийде час зимової хуги -  
виходять на узлісся бистрі тіні  
і тяглий заклик вовчої туги  
почути у завивній хуртовині,  
габою бідою метуть сніги,  
а в їх теплі Полісся та Волині  
ввижається, немов дитині, сні  
про усмішки далекої весни.

3.

Нарешті вщухла у карлі свиріль  
/русалчині втомились граги діти/  
знесилена поклалась заметіль  
на вгнуті до землі лабасті віти,  
на канти і карби осель і піль  
та підгляда з відлос своєї свити,  
як тане у прозорім ранку дим  
над хутором Підбужем саїтним.

4.

Над сніжок іскрястістю рівнин  
 піднеслось в голубінь грудневе сонце.  
 До праці звичної робітних днин  
 давно збудився хутір; лиш вкінце  
 ще зафіранене одне та млин  
 заставлено, щоб спалось добре донці,  
 яка в ночі, у бурі і хуртиці,  
 з дітьми прибула на Різдво з столиці.

5.

Тому то цілий дім немов притих:  
 шепоче й навшипиньки ступає пані,  
 у кухні причаївсь дівочий сміх,  
 старий лісничий не бурчить від рана  
 над сторінками урядових книг,  
 стих самовар /не підкидають грані/,  
 і навіть вижель Буйда під столом  
 тихіше гунає вертким хвостом.

6.

Аж двері рип - і на порозі гість :  
 малий Марко прокинувся й на звіді.  
 Ах, Боже мій! Хіба ж оце не злість  
 прогаять стільки часу до обіда !  
 Та ж треба перевірить кожну звість,  
 що в місті чув про лісничівку діда,  
 де є, казали, пси, рушниці, коні  
 і навіть лис - Микита на припоні !

7.

Устав Марко - збудився світ зі сна.  
 Хто може далі влезати в постелі ?  
 Вже сніда мати, пущено млина,  
 шебечуть Галя і Марко веселі,  
 аж очі сяють в діда - бурчуна :  
 "Жили спокійно ми в своїй пустелі,  
 аж обявилися ці гайдамаки  
 і спокій там, де вже зимують раки!"

8.

А треба ще оббігти стаїні, двір  
/нема там Лиса, тільки серна Краля/  
під коло глянути в млиновий вир,  
дати хліба в сіллю коням у мшаталі,  
в саху́ буть, де кабан сидить на жир,  
в коровнику і показати Галі,  
який сердитий моркотун - індик,  
коли на нього висунуть язик ...

9.

Так збігались, що аж забракло сил  
малій сестрі: на шкурі спить медвежій.  
Але Марко заліз в фотель за стіл,  
з напругою причаєною стежить,  
як дідових згадок птах - шостикрил  
переліта простору й часу межі  
Й не розпізнає: це самоварний шум,  
чи тонкий шелест предковічних дум,

10.

чи це з минулих, півзабутих слів  
спалахують у споминах надії,  
чи це останній оберемок дроз  
останніх іскор полум'яність сіє,  
але барвиста многозвучність мов  
животворить прадавнії події,  
й спитати би Марка, чи він це чув,  
а відповідь була би: я там був !

11.

Ходиж-но, хлопче, в давні ті часи  
в рік тисяча чотириста десятій,  
коли через Литовщини ліси,  
у передліття тишині нап'ятій  
перекликались сурем голоси :  
"Гей, хто ливини! До зброї! Знов проклятий  
одвічний ворог з заходу - німота -  
іде на край Кривейта вайделота.

12.

На їх шоломах і плащах хрести,  
у їх серцях погорда до литвина,  
свій обичай хотять нам принести,  
литвин бо звір, лише барон людина,  
і меч тевтонський хоче нас змести.  
Гей, хто литвин! Чекає батьківщина,  
що німоті нестриманому шалю  
не віддамо Литву ми на поталу.

13.

Послушний заклинку священних труб,  
наказу князя своїого Витовта,  
з'явивсь наш предок з родом, мов той дуб  
з Перкунового гаю; шкура жовта  
звисала з плеч його широких, зуб  
із під шолома дорся і немов та  
могутня парость, жилава рука  
в сокирного врослася держака.

14.

Де розгорнула Прущина бори  
Грюнвальдська заболочена рігнеча,  
зійшлися військ ворожих кремори;  
прийшла Литві на поміч Україна,  
забули і ляхи сварки старі,  
з'явилась чехів чимала дружина  
і стали литвини, міцні і грізні,  
перед тевтонськи полчища залізні.

15.

Зиргнулася, зацудніла кружина,  
як рушили вперед важкі тарани,  
назустріч їм Витовтова стіна.  
Сокири і списи на перегони  
пішли у січ. А предка литвина  
могутній клич ізнявся над загоми:  
з сокирою навіді, вперед роду  
зацугував він дайнос про свободу.

16.

Тих пруських лип дрібновосковий цвіт  
так міцно тхне, змішавшись із кривлею,  
з розметаною тягарем копит  
Грюнвальдською пісковою землею,-  
що хоч півтисячки минулось літ,  
та він, Марко, мов бачить ту алею,  
яку був предок прорубав у лісі  
тевтонських панцирів, мечів і списів.

17.

Він бачить: синь Витовтів топче в грязь  
подолані найздиччі знамена,  
/на кілька поколінь дістали зась  
бундючні німці/. Ставши у стремена  
шолом здіймає переможець - князь,  
сурма сурмить, уцхля різь шалена,  
і через вечір липня в даль розлоги  
несе                    легіт перемоги.

18.

Де спалахнув найвище бож шал,  
де вирішилось чи побіді бути,  
де з шіл тевтонських наверхився вал,-  
там смерть знайшла литвина Корибута.  
А княжий дарував універсал  
шляхетство роду й герб: розбиті пута,  
сокира злотна, вколо шарман, синь  
та "воля й честь" девіз для поколінь...

19.

Ах, як би добре пілу довгу ніч  
так слухати до самого світанку!  
В фотелі примоститися під піч  
і хай би вже зовсім не було ранку!  
Але термосить мати: "Певна річ -  
заснув і він! А ну, вставай, коханку!"  
Ще отчеш і до постільки скок,  
докаже сон бувальщини й казок.



20.

Хоч шкода дня, але солодкий сон !  
 Чого то не наснитися бігом нощі ?  
 Ось ліс залізних стовбурів колон  
 сокирою литвин розбити хоче,  
 засіла серна Краля в фаєтон,  
 а млин дістав страшні тевтонські очі,  
 Марко ж і Галя, на коні обоє,  
 ширяють над тевтонським полем бою.

Інсбрук

3. 3. 1946.

Леонід Полтава

## У Т Р А М В А І

Перетерла проклята криця  
 Сіру землю і сірий край...  
 Однотонні пихаті лица  
 На вибогах хитав трамвай.  
 На бортах піджаків соснових  
 Чорний знак, як повний павук.  
 Перетерті пусті розмови  
 Вітер люто жбурляв на брук.  
 Все про їжу та про пакети,  
 Та про низкість чужинних рас.  
 Аж не вірю, що віщий Гете  
 Мабуть родич комусь із вас !  
 Павукова ця ваша слава  
 Не обгорне ніколи світ.  
 Про безкарність і ваше право  
 Говоріть іще, говоріть !  
 Справді, ви в цій житті, як гості.  
 Подивіться: он кара з кар!  
 Зліда дівчина з синім "остом",  
 Що в кутку читає "Кобзар" !

/ Із збірки "За  
 Мурами Берліну". /

## ПРОЛІСКИ

Я зустрічався з вами раз уже у Львові,  
ви розхвильовано по вулиці йшли  
туди, за місто, де прокинулись діброви,  
де на узліссях перші проліски цвіли.

Вам безтурботно їх схотілося нарвати,  
хоч ще в снігах були долини і рови.  
Ах, вами я не міг ніяк намиливатись  
і слідом йшов такий тривожний, як і ви.

І бачив я весну у кожному вашім русі,  
цікавий погляд ваш розчулено відчув,  
хоч був ніяковий в селянському кожусі,  
якого десь у Білій Церкві роздобув,

А ви свій синій плач, мабуть тісний, розкрили  
і виглядали, як бузок розквітлий в нас.  
Повіряв я, що ви нікого не любили  
й ніхто не цілував, мабуть, вас ані раз.

Мов пролісок, що розцвітає над снігами  
і соромливо пригортається до трав, -  
любов свою, що я виношував роками,  
я незнайомій, вам, тоді подарував.

Та більше вас уже не зустрічав у Львові,  
і ви по вулицях по проліски не йшли ...  
Ах, чом звели тоді здивовано ви брови,  
й усмішкою мені аж серце проняли !

Та поглядом мені почали говорити,  
що захотілось нам зазнати всіх і мук,  
неначе сонця, тим несняним, нічним квітам,  
що їх зірвали і розсипали на брук.

Левко Ромен

## ПІВНІЧНІ ВІТРИ

Зірветься вітер. Немає гір.  
 Насуне хмари - не видно зір.  
 Не видно сонця. Немилий світ.  
 І обрость<sup>х/</sup> пила - у пусто віт.

Збурхнеться буря. Немає гір.  
 Толочить ниви, ламає бір,  
 Руйнує працьо. Немилий світ.  
 То ж - напотаду: і кров, і піт.

Нема ?! - Поставмо там стаї гір,  
 На узгряниччі, сторожу зір.  
 Заграє сонце, зрадіє світ.  
 Землі околам гукнем привіт.

## М О Л И Т В А

Дунає в церкві спів тремкий,  
 Вечірню тишу поруша. -  
 Бренить, співа й моя душа  
 Її шарпнув - бо жаль важкий.

Неблмне світло тих лампок  
 Ось гасне враз, немов на глум...  
 Метнувся у мене в серці сум,  
 Упідши іскрами думок. -

Та всеж вечірній морок цей  
 Не охопив саяких свічок.  
 З них гостросяйних тих стрілок  
 Ціляє стільки до очей.

Бренить сльоза мена ввіччу.  
 Бо за стражденних, за близьких,  
 Що в скрутї, в злигоднях тяжких,  
 Молитву мовчки я кричу і...

Хоч пальці тиснуться в п'ястук,  
Кладу цупкий побожно хрест.  
Який тяжкий спокійний жест.  
Як стогне серце з болю, мук.

Ні, ворогам не підклонюсь.  
Я про покарний марю грім.  
Що рине десь на чола їм.  
Тоді й за них я помолюсь !

Остап Тарнавський

## В І Д Х І Д

Гл. С - ові

Судилось тобі поїхати в дорогу,  
коли у далині зростає гарматній гук.  
Прощанням нам були : хлявний потиск рук  
і погляд зірваний, мов квітка для нікого.  
Мережав очі сум - немов вікно павук,  
коли твій смілий крск урвався за порогом,  
коли я образ твій тулив до серця свого,  
як спогад чарівний, як пісні тихий звук,  
і хоч ідеш туди, куди проводять мрії,  
де день сподіваний, здається, голубіє,  
де дружні спогляди тебе чекають - ждуть, -  
і хоч ідеш туди, де, може, стрінеш щастя  
і радість згублену тобі знайти удасться  
... самотній будеш там, як я самотній тут.

1943.

I. H-ів

ТВІЙ ДІМ, ТВІЙ ХРАМ ...

Твій дім, твій храм. Теплою гарячим дуне,  
де липа в присмерк, ніби крильми б'є.  
Тут голуба зоря й хвилясті вруна  
заворожили повсякчас тебе.

Сплелись сосни на ніжних перелазах  
під вечорові гомони із мли.  
Знечев'я вітер : курява знялася.  
Той порох, порох рідної землі.

1944

З ЛЮБОВ'Ю СТЕЖИМ ...

З любов'ю стежим ненавчання,  
прибравшись у святкову біль.  
Заворожив нас свіжий ранок  
і росяна краса припіль.

Гір обриси блакитноніжні.  
і брижі срібляних глибин,  
весь часу радісна проміжність  
в прольоті весняних голки.

Бо волю славлячи в дочаснім  
ми схильні тужній темою і,  
натхненних спалахів і расень  
незглибностий і злотій,

далекій, ніби тиша, мрії,  
що майорить нам світляна,  
коли очищені бурвієм,  
мов цвітом обрії пахтять.

1946

С А М О Т А

З мереж сивзлоті місяць тче  
всю ніч вуань.  
Від свител в сон озер тече  
вітиста стежка вдаль.

Шепоче в ніч комиш хиткий  
ім'я - її -  
Душі повнота, в млі стидкій  
чуття мої.

/З англ. пер. Л. Мосендз/

James Joyce.

A L O N E

The moon's greygolden meshes make  
All night a veil  
The shorelamps in the sleeping lake  
Laburnum tendrils trail.

The sly reeds whisper to the night  
A name - her name -  
And all my soul is a delight,  
A swoon of shame.

## С В І Т А Н О К В Л А Д И

Початок другої частини  
повісти з доби українсько-  
го неоліту - " П р е д к и "

- Слід людини !

Лямір припав навколішках до жовтої вохкої ріні та пальцями водив по обрисі людської стопи.

- Врешті слід людини !

Від часу ясної весняної ночі, коли це далекі горизонти, невідомий запах простору та кров батька - номада вирвала його з гурту напівлюдей на березі ріки, куди зайшов у своїй мандрівці з рідної оселі - Лямір не стрінув ніде людини. А над берегом ріки, серед нурту цих напівлюдей, що їх тепер згадував Лямір, перебув він таки доволі довго. Разів бо багато наливався блідим золотом високий місяць і знову щербився по темних ночах, як він зложив, здавалось зовсім, свої крила по далекому льоті : забув про мету, про снагу пригоди та помсти жадою. Жив у цьому новому крузі неповоротних, низьколобих людей, сміявся з їхніх вперед висунених щелепів, почував себе всилі бути їхнім володарем, приказувати та карати - але це його довго не цікавило. Весною, коли знову нечутні, здавалось, вітри принесли запах невідомих просторів, Лямір пішов таки перед себе, на полудне, шукати затрачених шляхів до незабутої мети.

І тричі зупинявся місяць над степами своїм повним обличчям, відколи Лямір мандрує безкраїми просторами. Сам один - ні на лік де побачить людини.

- Вкінці слід ...

Лямір глянув ще раз на мокрий слід, на людських п'яти пальців виразний обрис і випрямився на весь зріст. Від ріки віяло теплим комишевим запахом і передвечірнім спокоєм. Десь у травах чавкав хижак облизуючись теплою кров'ю звірини й ворушилась передвечірня тиша. Лямір насторожився і вхопив за ножа : в комишах почув підозрілий шелест, зломилась десь суха галузка ... Але все затихло, лише над рікою злетів урору сполоханий птах і навис повільним помахом крил.

Стоючи над берегом ріки, що глибоко врізалась у чорнозем, аж до червоної верстви твердого каменя, Лямір розглядав околицю. Узбіччя яру червоніло у своїх підвалинах рудагим шаром, вище якого струнчали білі вапняні скелі, вкриті зверху верствою чорнозему, немов темною шапкою. Вітер і води вирізьбили скелі в дивні постаті,

що чітко зарисовувались на тлі блідосинявої даліни небес.

І знову насторожився Лямір, але слухаючи цим разом далекого гомону, що його навівав вечірній вітер і розсівав по степу. Задрожали мязи обличчя і поворухнулись ніздря, мов ловили запах далекого голосу.  
- Людський спів !

І десь під черепом родився спорад : так, колись, далеко на сході, в рідній, незабутій оселі, що її прийшлося покидати погідним ранком, співали похоронних пісень. Монотонних, повних якогось жигучого суму, що родився в обличчі мертвого, що супроводжували його в дорозі до вічного Щастя, виряджали в остаточну країну. Лямір мов бачив вогнище похоронної ватри, пахло медом і за димом зникали ратище і лук, що їх давали мертвому для оборони на дорозі до невідкличної мети.

Кинувся виходити по узбіччі яру, в б'ючках плила скоріше кров, тіло проходили таємні дрожання та підсвідома радість, що знайшов врешті щось близьке, рідне, щось, із чим уже жився, чим ріс у своєму дитинстві, що дістав з теплих материних грудей. Лямір майже біг під стрімку та високу гору, зпід ніг котилось каміння, пропадаючи десь у ярі, а він горів лише думкою побачити знову близьку собі людину.

На широкій рівнині, похилій дещо до сходу сонця, стояли хати, зовсім подібні до тих, що їх прийшлося покидати, напівпогорілих, пам'ятним ранком. На краю ліса, що підходив темною стіною майже дотикаючись оселі, стояв великим замкненим колом гурт людей. Бився похоронний спів об гілля дерев і Лямір зупинився, не вірючи на мент очам : чейже ніде не було похоронної ватри, ані не горіла ніяка хижка, де лежало б тіло мерця. Протискаючись поволі між людьми, дійшов до середини гурту. Там, в кам'яному прямокутному гробі лежало напівскорчене тіло чоловіка. Побіч нього лук, ратище, крем'яний ніж та важка довбня. На грудях майстерно вирізьблена з кости голова бика, а на ній зарис ... Лямір протер очі, не вірив собі : - зарис Матері Роду, з піднесеними вгору до благословення руками. Ця емблема була так подібна до тієї, що її носила мати оселі, в якій він зродився і зріс !

Від гурту відорвалася постать старої жінки та вперто дивлячись в обличчя Ляміра, йшла до нього рівним, повільним кроком. Раптом урвався спів і всі дивились на незнамого юнака, рослого та кремезного, що з'явився нежданно в самій середині гурту. Жінка зупинилась і розглядаючи ще хвилину обличчя юнака, радісно скрикнула :

- Лямір ? !

- Це - ти - мати ?

Жінка усміхнулася щастям налитими очима й дотикаючись його обличчя, питала :



- Не пізнаєш - мене - матері - Ляоси ?

Але вже счинився гамір, падали слова навіяні запахом далекої оселі, згадками про минуле, про спільне незабутнє. Лямір стояв посередині й всі бачили лише його, що прийшов пізніше звіттіля, де дитинство пригадувалось кожним знайомим куточком; всі слухали б лише його, який був довше там, де кожна стежка в лісі чи брід у річці говорили про нерозривну зв'язь з чорною, плодючою землею.

Але в Ляміра пробігла раптом думка про Маю.

Він не бачив уже і матері, заглядав у кожне обличчя, що нагнулось до нього, слухавши занашних слів. Він зловив Ляосу за рам'я і раз-по-раз питав -

- Де Мая - де Мая ?

Глибока зморшка пронизала чоло матері, з уст не впало ніяке слово.

Лямір зловив ще сильніш її рам'я. Настирливо питав з непокоєм у голосі -

- Де Мая, що з нею ?

Ляоса вкінці мовчки показала в бік гробу.

Лямір перевів туди свій зір.

Край гробу стояв дужий, одноокий мужчина. За ним стояла Мая і рвалась до Ляміра. Але одноокий схопив її за руку й не випускав знід своєї опіки.

Лямір побачивши Маю, відчув у собі силу всіх подоланих ним звірів, серце билось радісним, прискореним ритмом, очі світилися щастям : він побачив таки вкінці її - Маю. Він кинувся до неї, але дорогу заступив одноокий. Немов чорна хмара наступив на Ляміра й процідив повільно крізь зуби :

- Вона моя - розумієш ?

Лямір бачив, як кровю наливається сітка жил на одинокій орбіті, що біліла під чорною кривою волосся. Шалір бо був лютий, як ніколи раніш. Він вкінці діждався свого найбільшого свята - бачив мершого свого брата, Раміра, саме зложив уже його в гріб, вся влада перейшла до його рук. Він став паном не лише оселі, номадів, але також Маї. Про неї не забув він від тієї хвилини, коли з рук йому забрав чорнооку бранку Рамір, він - який і сам не використав певне цієї добної. Тим краще для Шаліра. Тепер він мав її - Маю в своїх руках, ніхто не міг вирвати, заборонити йому вийти її красою. І подумати - саме тепер приходить якийсь вітрогон, непотріб, просто дітвак - і він хоче звернути її в нього, Шаліра, вождя оселі й номадів ? Помиляється молоко-сос, він знайде скоріше смерть від його міцного удару, кровю залле чорну землю і лицем впаде до неї, щоб вже ніколи не підністися.

Вхопив ножа, наступав тепер Шалір на Ляміра як роз'юшений звір.

Не меншим гнівом скипів і Лямір.

Мая, за якою пройшов степи, волочився вечорами, шукаючи нічлігу, Мая, яка була вже його, яку мав під кулею ясного сонця, вона - мала б тепер стати добиччю іншого? Чи в нього не досить сил протиставитися цьому одноокому велитневі? Чи він дасть себе на посміх своїм односельчанам, які його привитали з такою великою радістю, чи він засоромить свою матір, яка все говорила, - ще колись в оселі - що він найсильніший між ровесниками? Чи він не спалився би від сорому, коли б утік на очах Маї, яку готов був здобути і силою? Ні, він покаже цьому небажаному "власникові", що він теж не менш відважний та сильний. Виймаючи і собі ножа йшов назустріч Шалірові.

Почалось дужання.

Міряли себе очима, слідили за рухами, оцінюючи один одного. Відходили - і приближались. Лямір поволі впивався боєм. Забув навіть, за що він б'ється; думав лише, щоб сильно вдарити, м'яко встромити ножа в заросле тіло.

Відскочили знову від себе. Шалір відкинув ніж: він і так здусить цього молокососа. Лямір зробив це саме: хай буде рівна боротьба.

І два тугаві тіла сплелися в крешких обіймах, прилягаючи сильно одно до другого, серед гурту людей, що, забуваючи на гріб, пильно слідували за боротьбою, за повільними та добре продуманими рухами рук, впертим зкоріненням сильних ніг.

Як ніхто інший, слідувала за боротьбою - Мая.

Вона знала, що від такого чи іншого удару сильного п'ястук залягатиме її г-зя доми. І вона б полетіла невидним птахом, підновзла б їдкою радкою, випила б - виклювала б усю силу одноокого Шаліра, в його кров впустила б чорної отруї. Затискати могла лише п'ястук і товкти ними один об другий. Хвилини продовжувались для неї в довгі дні. Не видно кінця, не знати, який прийде вечір: щастям біля Ляміра, чи ..., ні, про іншу можливість не хотіла і думати.

А тугаві тіла прилягли щільно до себе.

Нога шукала твердого оперття, рамена кам'яні м'язистими вузлами опоясували тіло противника.

Стоять твердо, непохитно.

Мов два дуби.

І стало ясно: за хвилину хтось провалиться.

Лямір поглянув на Маю: вона стояла і надалі біля гробу - "хто там може лежати", пробігла бистро думка,

і товкла кулаками одні об других. Він засміявся на вид такої співучасті в боротьбі, подумав про щастя хвилини, про незабутній день в оселі, далекій тепер але дорогій, про обійми та запахи тіла ... і ноги його враз похитнулись. Коліно вбілось в тверду землю, над ним нагнувся одноокий противник.

Лямір сердитий на себе, що за думками про минуле забув на увагу в боротьбі. Знав, що мусить встати тепер, що повинен вирватися зараз з дужих обіймів, бо за одну хвилину буде вже запізно, буде все втрачене. Він збирає всі сили, пригадує свої мандрівки та подоланих звірів, мрії великі та нові, і виривається з обіймів і відступає назад. Болить придушений вділ противником карк, блимають в очах цятки, але стає сильно на ногах, хвилину вагається, а відтак з усією силою кидається вперед на ворога.

Важкий удар об щоку, другий, закручився світ в очах, Лямір ударив ще раз. Не сподіваючись такої атаки, Шалір не захищаючись приймає удар за ударом. Заколихався, похитнувся - провалився назад. Падаючи, вдарив головою об кам'яний беріг гробу, де лежав той, якого смерті так нетерпеливо ждав роками. Від важкого удару в гострий ріг каменя заломлюється кість ...

Короткий крик - і життя обірвалось останніми помахами рук та зціпенілою грудкою крові на вустах.

І над усім - голосний крик, що вирвався з грудей земляробів і номадів. Ніхто не любив одноокого, ніякого приятеля не лишив, щоб помстився за його смерть. Вгору вилітають ножі та ратища, шкіряні накривала з голів та прикраси жінок. До Ляміра кидається Мая, впирається в його солені від крові уста, пригискається всім тілом.

Однак Лямір відриває її сильним рухом.

В бою, при смерті вже другої людини з його рук, довершується нова людина, новий Лямір. Він уже знав, що за смерть жде кара, або нагорода. Єдина нагорода - це влада. Він випримується на весь ріст і підносить голову.

Небо вже давно затягнулось чорними хмарами, заgrimів перший грім, блискавиці прорізали небо, чорний ліс насушився шумом віковичник дерев: йшла літня хуртовина.

Рамени торкнулась знову чиясь рука.

Це Ляоса.

Волося розвіяв вітер, гостро зарисувались риси обличчя, темні очі блищать вогнем. Вона ще до його до гробу і показуючи рукою на швидкогорчене тіло, ще неприкрите важким каменем, який лежав оподалік, каже:

- Там твій батько!

Десь вдарив перший грім в недалеке дерево. Спалахнув вогонь і загорівся смолоскипом серед піль.

Лямір глядить пильно на матір і не розуміє. Може не дочув. Питається тоді сам :

- Батько ?!

Він знав лише одного батька, вродженого Семата, що згинув десь у далекій оселі. Іншого батька в нього не може бути.

- Так, батько, - продовжувала Ляоса, - номад, ворог землеробів - коли хочеш і так це назвати, але ти з його крові. - Ця тепла, солена кров, що на твоєму обличчі, це також його кров, його і моя. А він був вогодарем !

Греміло небо і кралялось ножами блискавиць, здригалась земля від гуркоту грому, об обличчя бився дощ. Лямір і Ляоса стояли над гробом, де лежав мертвий старий володар, а тепла кров Ляміра спливала з дошевою водою в кам'яний гріб, еднаючи мертве з живим, батька з сином, номада з напівхліборобом, закоріненим вже дещо в свій потім оброблений кусень землі.

Бився скажено вітер і гилля дерев ламав у дужих обіймах. Лямір поглянув перед себе : там, сама, опущена, стояла під деревом мрія його довгих знів : Мая. Він ішов тепер до неї твердим кроком крізь густий дощ та назустріч вітрові і вона зрозуміла, що це вже інший, не той лише тугавий юнак запашних хвилин незабутого щастя : вона знала, це вже пан її та здобичник. Дивлячись в його очі, де жага билась кривавим криком, вона ждала ...

А він взяв її на руки, як колись у далекій оселі, і поніс до першої з крає хати.

Там ясне вогнище розігрів і так гарячу кров.

.....

.....

## ЧЕРЕШНЕВИЙ СОН

/ Новеля /

- Рижудю ! Рижудячко ! Завтра цілий день вільний, і ми ідемо в черешневе господарство ...

Дівочі уста розтуляються в задоволену усмішку, в сірих очах срібною блискавкою сягає радість.

Як я люблю ці очі ! Вони відзеркалюють усі почуття, і навіть дрібні рухи кожного переживання видніють у них, наче піщинки на дні криниці.

Рижудя ... Автім це тільки неслівне прізвище. Волосся у неї світлокаштанове, майже русяве, воно злегка кучерявиться і ледве дістає до комірка сукні. Це - мода сучасності, хоч тут надзвичайно б підходили коси.

Проте, в моїй думці все, що торкається її, понад критикою. Це, власне, дев'ятнадцятилітня дитина, дивно збережена серед грубого, розкладеного оточення.

Я нахилиюсь, черпаю кухликом з бочки бензину, а вона підставляє забруднені металем і гарбою руки. І знову я спостерігаю в сірих дзеркальних подяку за увагу.

Ми йдемо разом вулицею - байдуки до цікавих і охочих на сплітки людей, ідемо далеко, на околицю міста, де височіє старий, занедбаний, ще помилуваний парк.

Крізь листя продирається вечірній, трохи прихолоджений промінь і разом з легким вітерцем біжить вистрибом по доріжках. Чорний пень від дуга, наче низька діжа, гричався серед кущів ліщини, заступає прохід.

- Сядемо ?

- Так. У мене щось болять ноги.

Мила, ти б могла не говорити цього. А чи я не знаю праці, яка винагає восьмигодинного споживання. Часто з болем я бачу, як стрункі ноги червоніють і набрякають, та зарадити не можу. Це твій фак.

Ми сідаємо і горнемося одне до одного. Вона кладе мені голову на плече, дивиться в синє небо над собою і говорить :

- Чи думала я, що мій новий начальник за якийсь місяць стане мені таким рідним ... Ти знаєш, коли я перші дні заходила до твоєї кімнати й одержувала роботу від тебе, я думала : Ось людина, який байдує все на світі, крім її паперів ...

- І ти мене боялась ...

- Так. Бо я була не тільки зявом у порівнянні з тобою. Твоя голова для мене несоб'ємна ...

Вона рвучко обертається і цілує мене гарячими устами.

- І ти ще нікогс не кохала ?

- Ні. Не віриш ?

- Чому б я мав не вірити ?

- Не кохала нікого. Ні душею, ні тілом. Проте, ти зможеш сам у цьому переконатися ...

До серця мені припливає шалена кров. Я здригаюсь, усе туманіє навколо. Е, ні, голубе, досить тих дурниць - необміркованих і еґотистичних. А як далі ?

- Про що ти думаєш, любий ?

- Про те, що ти дитина, чиста, прекрасна дитина, і що ми з тобою завтра доскоду істримемо черешні.

Вона сміється всім обличчям, а в очах стрибає хитренький бісик, який щось заперечує.

- Може підем додому ?

У неї вираз незадоволення.

- Ти втомився ? А мені так гарно серед цього свіжого повітря. Я б, здається, сиділа до ранку ...

І ми дійсно сидимо майже до світання. Я розказую їй безліч справжніх і вигаданих історій, не криччись, викладаю перед нею все своє життя - бурхливе і грішне, навмисне розчаровую їй, а вона ще тісніше тупиться до мене і шепче :

- Відний ! Ах, як мені тебе шкода.

- Чому ? - дивуюсь я.

- Бо ти ж, власне, не мав коло себе людини. Хіба ті жінки, що тебе зраджували, або ти їх зраджував, думали про свою душу ?

- Я не розумію тебе ...

- Але ж душа може бути притулком і для бур'яну і для добрих рослин. Це залежить від себе. Отже, ці рослини мусіли заглушити бур'ян у тобі ...

Нічого подібного я не чув досі. І я в захваті хопав її на руки і носу по освітній місяцем доріжці, гойдаючи, наче немовля. Люба моя ! То ж моя "необ'ємна" голова смиляється перед твоєю мудрістю. То ж я в тридцяти чотирьох роках мушту вчитись у дитини.

Може, як хороше жити на землі ! Ранок такий свіжий і прозорий, сон такий легкий і м'який. Мені сниться дівчина, що випливає бур'ян і нетомиць насаджує ніжні, чарівні, пахучі квіти.

До свідомости доходить стукіт. Це, певне, господиня, але чого їй ?

- Так, так, - відповідаю я крізь сон, - хай насаджує, не перешкоджайте.

- То ви не їдете ? А ви ж замовляли на сьогодні коні ...

Я одразу просипавсь. Рівно одинадцять година, і мій конюх Лаврін з диною для українця точністю жде на передку легкої таратайки, відганяючи баріжком мух від коней.

- Я зараз, Лаврін. Через ...

- Добре, добре, зодягайтесь собі.

Через п'ятнадцять хвилин ми мчимось вулицями. Зустріч на околиці, бо все ж таки незручно "казенними" кінями заїздити за дівчиною ...

- Мабуть доведеться там, коло верби, зачекати, - кажу Лаврінові. Поїде ще одна особа.

Але раптом бацу напереді знайому постать у білій хустинці і босоніж.

- Вірусю, сідай !

Коні зупиняються. Я обгортаю плащем рожеві під легкою тканиною плечі, і ми котимось широким поліським шляхом, обсадженим вербами.

- Ти задоволена, Вірусю?

Вона тисне під плащем мою руку і шепче :

- Я майже не спала. Все думала про твою розповідь.

- І вже ненавидиш мене ?

До мене обертається здивовано мило обличчя, і я читаю на ньому таку ласку, що серце мов розквітає, як троянда.

За сорок хвилин мінчається нема погоди, бо що таке вісім кілометрів доброї дороги для добрих коней.

- Вертайся, Лаврін, я тут буду до зчора

- Приїхати знову ?

- Ні, якось доберусь. Це треба.

Ми самі. Черешневе господарство вклячмається нам усіма деревами, і всі дерева - до наших послуг, бо нема установа, які б не хотіли дружити з представниками офіційної Музи ...

Вірусю вже сидить на гілчині і змочує, власне, глузує з мене :

- Мабуть, не влізете. /Серйозно, на "ви", бо поблизу люди./ - Та я нарву й для вас ...

Тоді я блискуче опинивсь на вершечку і починаю жити. Люди розходяться, нам ніхто не заважає. За якусь хвилину ми наповнюємо великого розміра, наповнюємось самі і йдемо ретя за господарство, в степ.

Сонце спить очі, лізе за сорочку, гарячить шкіру. Нічого ! Від сонця не треба ховатись. У ньому життєдайна

Вона рвучко обертається і цілує мене гарячими устами.

- І ти ще нікого не кохала ?

- Ні. Не віриш ?

- Чому б я мав не вірити ?

- Не кохала нікого. Ні душею, ні тілом. Проте, ти зможеш сам у цьому переконатися ...

До серця мені припливає шалена кров. Я здригаюсь, усе туманіє навколо. Е, ні, голубе, досить тих дурниць - необміркованих і еґоїстичних. А як далі ?

- Про що ти думаєш, любий ?

- Про те, що ти дитина, чиста, прекрасна дитина, і що ми з тобою завтра доскочу істинемо черешні.

Вона схиляється всім обличчям, а в очах стрибав хитренький бісик, який щось заперечує.

- Може підем подому ?

У неї вираз незадоволення.

- Ти втомився ? А мені так гарно серед цього свіжого повітря. А б, здається, сиділа до ранку ...

І ми дійсно сидимо майже до світання. Я розказую їй безліч справжніх і вигаданих історій, не кричусь, викладаю перед нею все своє життя - бурхливе і грішне, навмисне розчаровую її, а вона ще тісніше тупиться до мене і шепче :

- Відний ! Ах, як мені тебе шкода.

- Чому ? - дивуюсь я.

- Бо ти ж, власне, не мав коло себе людини. Хіба ті жінки, що тебе зраджували, або ти їх зраджував, думали про свою душу ?

- Я не розумію тебе ...

- Але ж душа може бути притулком і для бур'яну і для добрих рослин. Це залежить від себе. Отже, ці рослини мусіли зардушити бур'ян у тобі ...

Нічого подібного я не чув досі. І я в захваті хоплю її на руки і несу по освітаній місяцем доріжці, гойдаючи, наче немовля. Люба моя ! То ж моя "необ'ємна" голова схиляється перед твоєю мудрістю. То ж я в трицяти чотири роки мушу вчитись у дитини.

Боже, як хороше жити на землі ! Ранок такий свіжий і прозорий, сон такий легкий і міцний. Мені сниться дівчина, що випоже бур'ян і истомісць насаджує ніжні, чарівні, пахучі квіти.

До свідомости доходить стукіт. Це, певне, господиня, але чого їй ?

- Так, так, - відповідаю я крізь сон, - хай насаджує, не перешкоджайте.



- То ви не їдете ? А ви ж замовляли на сьогодні коні ...

Я одразу просипаюсь. Рівно одинадцять година, і мій конюх Лаврін з дивною для українців точністю жде на передку легкої таратайки, відганяючи батіжком мух від коней.

- Я зараз, Лаврін. Через ...

- Добре, добре, зодягайтесь собі.

Через п'ятнадцять хвилин ми мчимо вулицями. Зустріч на околиці, бо все ж таки незручно "казеними" кінями заїздити за дівчиною ...

- Мабуть доведеться там, коло верби, зачекати, - кажу Лаврінові. Поїде ще одна особа.

Але раптом бачу напереді знайому постать у білій хустинці і босоніж.

- Вірусю, сідай !

Коні зупиняються. Я обгортаю плащем рожеві під легкою тканиною плечі, і ми котимось широким поліським шляхом, обсадженим вербами.

- Ти задоволена, Вірусю?

Вона тисне під плащем мою руку і шепче :

- Я майже не спала. Все думала про твою розповідь.

- І вже ненавидиш мене ?

До мене обертається здивоване миле обличчя, і я читаю на ньому таку ласку, що серце моє розкивітає, як троянда.

За сорок хвилин кінчається кона подорож, бо ще таке вісім кільометрів доброї дороги для добрих коней.

- Вертайся, Лаврін, я тут буду до вечора

- Приїхати знову ?

- Ні, якось доберусь. Не треба.

Ми самі. Черешневе господарство вклометься нам усіма деревами, і всі дерева -- до наших послуг, бо нема устатков, які б не хотіли дружити з представниками офіційної Музи ...

Вірусю вже сидить на гілліні і в окочує, власне, глузує з мене :

- Мабуть, не влізете. /Серйозно, на "ви", бо поблизу люди./ - Та я нарву її для вас ...

Тоді я блискавично опинюсь на першечку і починаю жити. Люди розходяться, нам ніхто не заважає. За якусь хвилину ми наповнюємо великого волика, наповнюємось самі і йдемо геть за господарство, в степ. Сонце сліпить очі, лізе за сорочку, гарячить шкіру. Нічого ! Від сонця не треба ховатись. У ньому життєдайна сила і ніки від багатьох спокус.

- Ти казала в ночі, що ти готова зв'язати своє життя з моїм, але при денному світлі ти, мабуть, не ...

- При денному світлі я не підтверджую.

- Але ти нерозсудлива, дитино. Через шість років тобі буде двадцять п'ять, а мені сорок. Я обернусь на буркотливого діда, може на податок у мене буде ревматизм, і я наповнюватиму кімнату "охами" і "ойками". І тобі доведеться водити мене під руку, як санітарці.

З її обличчя не сходить ясний вираз.

- Мені чомусь здається, - каже вона задумано, - що ти ніколи внутрішньо не зістаришся. Надто багато в тобі любови до життя і надії на майбутнє, а такі і в шістьдесят років лишаються незмінними.

- Там гірше, - відповідає я, - бо мені ще може заблагнутися стрибнути в гречку ...

- Ну, це в значній мірі залежатиме від мене. Я постараюсь тобі не набриднути. До стрибків тягне тих, хто або зневірився, або переситився ...

Рішуче, це дівча має рацію. Але де воно набрало розсуду, того душевного здоров'я, якого, на жаль, так бракує нашій молоді. Чи справді джерело здоров'я походить від первісного буття, криється десь там, у Білопільській околиці, далекій і байдужій до сучасного політичного прогресу. Недаремно відвернув я погляд од міської гісторії і прибув сюди, у глушину, у "відсталу дільницю". Ах, справа зовсім не в тому, що мені імпонують слова дівчини, що росте між них мій високоінтелігентський горор. Я все життя намагався стати до себе критично, засуджувати, а не виправдувати, прагнув простоти, яка єдино прикрашає людську особу. Я волів іти прямою стежкою, але мені не щастило, і я збочував на грішні манівці, бо не встиг був виконати прекрасну Христову заповідь: прощати образу. І я шкочував, що я поганий критіяннин, бо християнство не ідеал, до якого мусить прагнути людство також у наступні тисячі років.

Павза затягнулася. На їмо в цей час "дачний" обід, Віра підсовує мені більші шматки і вимагає:

- Їж. Тому ти такий худорлявий, що їси, як пташка. Немаєкому тебе бити ...

- А ти й битися змієш?

- Ого! Качалкою!

- Доведи ...

- Нема качалки. А так, певне, не подужаю.

Віра зав'язує в хустину рештки обіду, потім кладе мені на коліна голову і просить:

- Розкажи що-небудь, вигадай. Я так люблю тебе слухати. Наче читаю, тільки що не втомлюються очі.

- Хіба не дитина ! Вона досі любить казки !

І я переносу її з буденної дійсності в край чудес, забуваючи про все, поринаю в стан образного думання - напружений і нервовий, як у божевільного. Тоді всяка перешкода діє, наче прилюдний ляпас, тоді може стати незалежною найближча людина ...

Віра слухає мене, притаївши подих, а коли я кінчаю, каже :

-- Шкода, що я не знаюсь на стенографії. Я б записала все, що ти розказав, бо вдруге ти, мабуть, не пригадаєш. Проте, я можу навчитись стенографувати ...

Я цілую з вдячністю маленькі руки з рухливими пальцями і підводжусь. Ми біраємо по лузці, плетемо віяни, забираємось геть далеко в балку з несподіваним струмком між камінням, п'ємо холоднючу воду, бризкаємо одне одному в обличчя і сміємось, як діти.

До дому вертаємось пізно, вже в сутінках, несучи разом, "за вуха", досить важкого кошика. Віра заходить на хвилинку до мене, щоб розділити черешні, і я при світлі лампи бачу, які в неї забруднені ноги.

- Чекай, - кажу я, - зараз принесу тобі води, і ти одягнеш панчохи й черевики, бо в темноті покалічишся, босоніжка.

Вона відмовляється, щоб не заздавати мені клопоту, та я вже ставлю білу мису, мило, замочую рукава й обмиваю порох, що прилип до її пальців і підшов.

Вона червоніє й сміється, кричить : " я сама !", але я прошу сидіти спокійно й доводжу справу до кінця. Коли я витираю ноги рушником, Віра схоплює мою голову й шепче :

-- Який ти хороший ! Наче мати ...

Так, я справді хочу бути матір'ю, батьком для неї, вона на те заслуговує.

Я проводжаю " мою дитину " до дому, і зараз же повертаюсь назад, щоб дати спокій і їй і собі.

Все це ще вперше в моєму житті, така безкорисність.

Я хотів бути порядним, хотів !

Не скажу, що те мені легко давалось. Пізніше я не один раз горів, як у тифі, небеса спускались наді мною, щастя ніжно й настирливо стукало в вікно мого серця, але я кликав на допомогу твердість і йшов геть.

Коли ми розлучались, і вона по дитячому ридала в мене на грудях, я казав :

- Дитино, так буде краще. Хай я не завдам тобі розчарувань. Бродязі місце серед бродяг, бур'янові - серед бур'янів. Я не хочу заглушити рослинку, про яку ти колись згадувала ...

- Боже ! - вигукнула вона. - Але ж ти знову помилився, шкодуватимеш, я це знаю напевне. Ти гадаєш, що робиш мені послугу, але почуття, що я їх маю до тебе, віддати іншому я не зможу. Віддам лише тіло. Любий, не їдь! Побудь біля мене хоч один місяць. Я не затримаю, не обвинувачу, якщо не скочеш лишатися далі. Не їдь !

Я поїхав. Мені здавалося, що я не в праві лишатися. Я хотів зберегти в пам'яті миле обличчя дівчини серед стиглих черешень і очі, які відзеркалювали кожне дрібне переживання. Бажав для неї щастя. Зустрічі з юнаком непопсованої душі. Родинного затишку - любого і надійного. Усього того, в чому я не був певним, що зможу їй дати. А це мене вабила химера мандрів і цілковитої незалежності ...

Це було давно. На мої плечі зляв тягар жадливих переживань і спостережень, і тільки нехіть до насильства відводив од моєї скроні руку з пістолем.

Де ти, сіроокий сон мій ? Якщо смерть не забрала тебе з цього світу, я б хотів сказати, ні, з болем крикнути тобі тільки два слова :

- Жалую !

ж ж  
ж

Л. Савчук

## Т У Р Б О Т И В І Д Н І В

І всміхнулося до Оксани минуле споглядом ясним, бестурботним :

Вона й малий Юрчик, сусідів син, / після смерті його батьків батьки Оксани взяли його до себе / біжать швидко, так швидко, що геть не бачиш ні темнозеленої смуги трави, ні блакитного неба, груди пробиваються крізь гострий струм вітру, ноги ледви торкаються землі. Одна думка : "Швидше ! " - і він, Юрій, завжди перший, а вона, Оксана, не може надивуватися, звідкіль в нього завжди береться стільки сили.

А потім вони нац річкою / Юрчик перший день був у школі /. І він жалується, що багато краще отак сидіти з Оксаною, плести віяки і кидати у вир, байдуже, куди попливуть. / "Чому в мене мами немає?" - думав собі Юрчик /.

А потім багато гостей в їхньому домі, яскраві світла пропалюють душу до самих глибин. Оксана грає на форте-

п'яні і раптом не опановує себе і вибухає при всіх плачем. Згодом лікарі заборонили їй грати : мовляв, вона надто вразлива і воно може порано скінчитися. Тільки Орій був іншої думки, але "хто б з ним рахувався" /так казали батьки/. Але ти, Оріє, дійсно знав, чого Оксані потрібно. Ти / тут Оксана твердо затискала уста і на хвилину прикривала очі / все вчив : " Твори добро, хоча тобі за нього не заплатять, смійся хоча і найважчий біль шарпав тебе "

Так, це було колись.

А потім, далеко геть / здається тепер, що це все у сні / блакитний краєчок рідного, весняного неба, широкі сміх і дружній приторк заслуканих долонь. І чийсь уста побожно цілують заграду заходу, припадають до річки тівню і засипляють.

І шепіт Оксани :

" О, ти добре помітив все гаразд ? Чи ніхто не прокинувся ? "

" Ні, Оксанко, не тривожся, все добре ! "

" Я ж нічого не лякаюся " - і її долоня швидко виковзується з його руки, щоб він не помітив, як дрижить уся, не то з переляку, не то з якогось приємного хвилювання.

Проходять кладку : вода темна й мика. Нікого й нічого, - тільки їхні краки. Орій не видержує :

" Оксанко, може б ми вернулись. Може справді це не тільки не потрібно, але й шкідливо тобі. Може ... "

Оксана мовчить. Але в своїй дитячій ще душі вона рішилася. Вернутися ніколи ! Заборона ? Ех ! Хіба це не вона кожної ночі / як уже все пірнуло в сні / скрадалася до фортеп'яну, безсилею з тривогою, з зпертістю малого бунтар'я - із очікуванням ластя. Світила світло, перерядала ноти, перемовувала беззвучно пальцями по ясній зарисі клявіатури, а в душі мелодія одна від другої різнобарвна.

Раз її отак запитав Орій

" Оксано, тобі не можна. Навіно трівожити душу "

" Хіба ж ти, Оріє, не чуєш, як прозвонює пісня, з кожного кутка кімнати стількі звуків, так багато : Чуєш, вдаряє останній акорд, яка школа ! "

Орій затурбувався, він зрозумів її велику тугу і пообіцяв повести її колись в містечко, там органи. Коли вона схоче.

І тому сьогодні не вернеться вона ніколи.

У напівні темно, навіть непривітно.

" Сюди, Оксано, так поволі, обережно. Ось ми вже тут " - і засвічує ліхтарку. Від одного слабого променя, здається, загоряються свічі на престолі, лампадка кидає блідорожеві, тенні, м'які смуги на килими.

І Оксана вже не відчуває тривоги, сідає / як давно це було /, щоб перекинути тихі мури сильними, барвистими тонами, суворими та поважними, але ніжними, як її молода душа і як її весняні счайдушні перші пориви. Часами переставала грати і слухала: і саме останній відгомін звуків ховала обережно в найближчий закуток душі.

А потім нікого немає, темрява знова, а на холодній юквітатурі місяць доглянув залишені самотні стрічки. -

Ж Ж

Ж

А тепер, гірко посміхнулася Оксана, - чужина, в кошиках байдужа біла квітка, виноградники золотом милуються, а Юрій дома залишився, мусів.

" Оксано! Оксано! - перебив її думки голос господині.

Вона побігла, здивувана наральністю тону.

" До вас сьогодні вже третій раз з уряду праці приходили. Ви обов'язково вже повинні зголоситися. Сусіди вічно допитують: яка це чужинка тут живе і нічим не займається! Ще раз прошу вас зголоситися, інакше ви не зможете тут мешкати.

" Нічого, не турбуйтеся, пані, я завтра вже піду ".

В її вікно всміхалися квіти білі й чисті, айстри, аж дивно: хіба ж це в рідному краю? :

Ранок. Так, сьогодні жде її праця. Оксана швидко всіла до трамваю і придивалася цікаво околиці, де день за днем доведеться їй перебувати. Кінчалися веселі вілли й травники, трісжили сирі обдряпані кам'яниці, ліс фабричних коминів.

Саме треба висідати. Звичайний кам'яний будинок / як дерево обтесане з гіляк/. Пройшла високим залізною брамою і прислухувалася як її кроки рівно стукали об кам'яні плити. Нарешті й кімната зверхника.

" Панно, Оксано, вас хіба вже поінформовано. Вас настановлено на працю у фабриці панору " - дивилися на неї очі вже старшого, зрастю добродушного дядька.

" А яка саме моя праця? " - поцікавилася Оксана.

Директор завів її до іншої кімнати.

" Це ваш стіл, а тут бібулка, складайте і підклейте одну на другу ".

Оксана здивовано підвела очі : " Та ж це вистачить на кілька годин, а потім ? "

" А чи потім не вистачить у нас бібулки ? " - підсміхнувся іронічно директор.

По кількох годинах вона так виснажилася своєю механічною працею, що все мерехтіло їй о очах. Тоді приступила її товаришка :

" Бажко вам. Я знаю, але це тільки спочатку, а згодом звикнете. Хоча шкода вас до такої праці ". І відійшла. - Залишилася Оксана сама, ні, не сама. За стіною односторонньо стукали машини, а в її руках перевивалася все та сама бібулка, аж до болю та сама. Ледви видержала до вечора.

Але пройшов один, другий, третій день, тиждень. Так, правду сказала її товаришка, вона звикла. Тільки душа ставала мертва і в голові туміло. Вона свала одною із машин. Хоча часами старалася проломлюватися / з тієї мертвеччини, але згодом винула. До чого це доведе?, - до ще більшого горіньня і різніших конфліктів :

" А коли душа спить то хай : чи не комусь шодить ? " Вона не могла зрозуміти, як її товаришки німкени могли зараз же після праці плянувати про театр, прогулянку. Навіть господиня завважила зміну в Оксані і ситала :

" Що з вами сталося, Оксано ? "

" Чи з машиною може щось статися. Вона працює, як її накрутити " - відповіла Оксана. Господиня здвинула плечима і вже більш не питала.

Оксана щодня входила у велику залізну браму / навіть вже не чула, як стукають кроки об кам'яні плити /, йшла на верхній поверх, сідала в своє крісло і складала бібулку. Кожний вігав її все з однаковою усмішкою, ніколи не гірше і не серпечніше, все однаково й безбарвно. Але Оксана вже нічого не помічала. Але раз її помиккали :

" До вас лист ".

" Хто ? Зрй лише " - і стрепенулася піла, а згодом давня тупість огернула її. Так що ж один ясний промінь / прошаківі /, а згодом знову ще гірше, ще болючіше приходиться всосати в себе оту сірину буднів. Кілька днів після того прийшов він сам, Ірй, і не пізнав Оксани. Перед ним сиділа бліда старша, змучена людина із запалими чорними очима. Він бачив, як її уста примусово старалися всміхнутися ..

До мене не треба так, Оксано, ні. Але пізніше про це. Сьогодні я вистараєся для тебе звільнення. Дістанеш працю а багато краших умовинах. Так, же сьогодні виї-

демо з Відня, ну, ходімо ж " - він майже силоміць випхав її за двері.

" Єріє, так не можна, я ще не закінчила прані ".

" Закінчить її хтось інший за тебе, не турбуйся ".

" Ти, як усе, добрий, Єріє, але я вже не та ".

Вийшли.

" Оксанко, знаєш, я ще тому три дні був біля твого дому і зірвав фіялки / ті, що ти їх ще посадила / і привіз для тебе, ти малою вінки з них плела і кидала у вир ".

" Тому три дні ти був біля мого рідного дому й оті фіялки ... " - пригорнула їх до очей. Вони пестили її своїм рідним чаром і струнували з душі важкий осад, що досі ще чіплявся її душі.

" І ще одна несподіванка для тебе. Я був сьогодні в одній каплиці і там сказали мені, що після Богослуження зможеш грати на органах. Ходімо."

Вона йшла покійно, як тінь, не могла визбутися отієї нецєвности людини, що слухає приказів. Вийшли по сходах вгору.

Легідна тиша, декілька людей. чийсь шеліт, а може молитовна просьба.

Оксана поклала руки на клавіатуру, переглянула ноти, взяла Баха. Але якийсь неясний острах не дозволював їй приторкнутися сміливіше. Єрії долонею повів по її кучер'ях :

" Грай, Оксано ! "

Спочатку звуки вдарилися нерівно об себе й неслухняно, розгублено втікали, але з кожною хвилиною пізніше набирали сили і тонкого мелодійного чару. Суворими тіннями спливали на фрески, часами всміхались живішими тонами і ворушили обличчя святих. Сріблисто-дзвінкими краплинами вдарили об колірорайні вітражі, схоплювали їхню барвисту силу і розгублювалися / як намисто / по найменших закутках каплиці.

Оксана закінчила грати. Взяла до рук фіялки, пестила ясним хребтом долоні, а потім розкинула їх по клавіатурі : " Це Бахові "...

І вихопила одну із них широким - блакитним :

" А це мені ! "

І її обличчя роз'яснила ясно усмішка.



Габрієля Містраль

## ПРОСЛАВЛЕННЯ РІЧЕЙ

/ Нагорода Нобля 1945 р. /

### ПІСОК

Пісок. Пісок, що згубив наші сліди, навіть ті, що їх ми не хотіли згубити. Сліди всіх радісних днів, де вони? А ті повільні, а ті шкоро, де-ж вони тепер? Бо часом я хотіла б позбирати їх із усіх чотирьох кінців світа та стати серед них, а вони хай би затенювали кругом мене, тепер, коли я мов та вісь, що її дорога збухла. Пісок згубив їх, ніодного не пам'ятає і не хоче мені їх віддати.

Пісок, невірний, бо чистий. Як вітер невірний і як вода і як сніг також.

Неврожайний пісок, що сказав до трави: " Не хочу ".  
І до нудних квітів, подібних до нудних коханців:  
" Не хочу ". І до дерев - за винятком сосни Магомеда: " Не хочу ".

Пісок, що теплий вечорами, коли волокити приходять над беріг моря і кладуться на ньому. Це він дає їм мило тепло постелі, яку вони залишили ген далеко, що про нього не вмів ніхто розказати.

Пісок, що м'яко відмежовує край світу, хоч беріг моря, впиваючись солоним вітром, сп'якає тих, що туди проходять ... Мандрівники кладуться на піскові лави й посвистують пісні, де говориться про планету наче про людину, просто тому, що піскова лава подібає на плече батька ...

Пісок дітей, що лишається з їхніми забавками, надто синіми, надто червоними, надто жовтими, і ховає їх, аж буде сам. Тоді витягає їх усіх /я це бачила/ і грається ними, як стара пазна при невразному сьайві зір.

В піску припала бідним їхня частина щастя, що його інші мали в металевих чи камінних ковбоках. І з піску вони будуть дім, що він їх розчавлює, і свої мрії, що розпадаються. Ось тому й щастя бідних таке крихке.

Також на піску Христос написав своє єдине речення, щоб воно затерлося, заки скінчив його, і щоб судці не мали часу змінити його значення та оголосити себе - також і вони: - його учениками ...

Сухий пісок не має уяви, бо не має ні трохи охоти до брехні. Перед ним море, великий обманець, і він

спокійно приглядається його зеркалевим іграм та парадам пінистих хвиль. І він не знає іншого виду, як тільки велику морщину свого сміху, й так то він глузує з усього, що не є піском.

Пісок на обличчі і на запорошених ногах, що не відчуває найменшої охоти привести їх до порядку. Як порох він іде, проникає мури, не перескакуючи їх, і летить у ніч; входить до церков чи до домів, паде на повіки, або з усього твого тіла коле тільки нижній куттик очей.

Пісок Соломона й монаха " Наслідування Христа ", що знає три слова короля, але не має ні охоти їх сказати, ні рук, щоб їх написати, щоб з них скористало лише само море, яке безупину приносить чудо за чудом на своїх оп'янілих хвилях.

## О Л И В А

Олива, повільніша від сльози й теж повільніша від крові, коли її летється у дзбанки з чорним нутром і в дзбанки з червоним нутром, де вона відпочиває в грудні по муках в олійниці.

Оливо, що гладить нутро. Вона входить у серце великодушного, що прошає сімдесят разів, по волі Господа, й що наслідком того прощення знаходить щодня рано ново-народжені очі.

Олива, що робить гнучкими наші суглоби як і смягчить тугість заліза, і лишає нас, очищених лагідно з зерна, у підземних шпихлірях, як жнива доброї смерті.

Ясна оливо, соняшна дочко мозчливої матері, приявна та схована у темнім м'ясиві оливки, мов мудрість під чолом Доброго Пастиря.

Олива, що горить, щоб глянути на себе в своєму полумені й щоб пізнати себе. Полум'я оливи бажає тільки вказати точку, де серце Божого дому. Полум'я одностайне як віра Христа, без слів, навіть без звуків.

О л и в а п о в і л ь н і ш а в і д с л ь о з и ,  
т я ж ч а в і д к р о в и .

Олива, як добрий самаританин, що піклується й ночами доглядає, як він, була гідна взяти участь в Євангелії, будучи тринадцятим апостолом.

Щоб піти дорогою Христових мук, вона могла лизати сім ран і може тоді Христос вмараючи не крикнув би був з болю, як це каже апостол Матей.

Олива, що не хотіла горіти в чаші Євангелиста Івана, та вдоволилася обняти його від голови до стіп, входячи туди порами, щоб закоштувати його крові, одинокої річи, що була ліпшою від неї.

Олива, що її заклинуть на суд разом із головними чеснотами землі і що засяде між іншими речами: з обличчям з рослинного золота, грубими раменами й у довгим прямовісним і пов'язаним одязі.

Олива, повільніша від слюзи, тяжча від крові.

## П О П І Л

Попіл легкий та мовчазний.

Попіл - це вдова по веселому вогні, що вже не може бігати скакати на своїх тридцяти червоних ногах, по тому Кентаврі з тисяччя все переможними списами, що таки мусів вкінці згинуть ... Попіл без почеси знівечений як гіндуська вдова. Попіл проминаючий, як промова без пориву, як молитва без слів, які підіймаються з серця: сірина, нездібна до ніякого крику у своїй дрібній крихості, зі своєю німою смертю вбогої людини.

Попіл, що накриває передостанню головню і трохи так, як жінка, лишає їй рожевий вуглик.

Ясний попіл, що робить дерево м'яким, це є неначе любовний оксамит, подібний до великої морщини, що пробігає шию старої матері, і теплий як пташка, що щойно згинула, але ще ворушиться і вже не відповідає.

Попіл з гірких дерев, що циняє язик і не хоче, щоб його пробувати, та ставить сиротив, боронячи своєї чистоти.

Попіл, що помагає землі ставати врожайною, це бездітна сестра, що годує чужі діти.

Попіл легкий та мовчазний.

Добрий попіл смерті: легенька порошинка на устах, які тепер вже нічого не здувають. Простий одяг, що спадає без складки від голови до стін, такий довгий, як хочеться його мати, такий грубий, як його бажається, щоб затишно ним загорнутися.

Попіл, що усуває з лежачого тіла довгу мурашку смерті, страшну муху смерті.

/ З французького перекладу Франца де Міомандра. /

Пер. Олена Яворівська

Е. Канетті

" ДЛЯ НАШОЇ ДИТИНИ НЕМАЄ НИЧОГО НЕСПРАВЕДЛИВОГО "

або

" ДІМ Ї ЯК СЛОВО ЧЕТЬОХ МУЖЧИН "

Мистимо другу картину про-  
логу драми "Весілля" за  
журналом "Das silberboot"  
Ч. 2. 1946.

Професор Тут, тридцятилітній  
Його ровесниця дружина Лені  
Їх немовля

Спальня. Перед малим білим ліжечком їх дитини стоять батьки; вони шепочуть голосно та зааферовано. Професор пробує нагнутись, йому це добре не вдається. Він дещо зависокий і на свій вік заштивний. Його мала дружина нечутно випрямовується. Вона має в собі щось з дитини, яку стереже; все ж вона дуже жвава.

Л е н і      Прошу, прошу !  
Т у т      Має тобі це пояснити, Магдалино ?  
Л е н і      Прошу, прошу.  
Т у т      Ти вислухай мене до кінця !  
Л е н і      Так, мій малий драбуро !  
Т у т      Поводися спокійно. Ти його збудиш.  
Л е н і      Я мала б його збудити ? Моє солодке диття збудити зі сну ?  
Т у т      Стже вислухавш мене, Магдалино ? Найперше одне питання : Що ти думавш, коли бачиш його ?  
Л е н і      Спляче ?  
Т у т      Зовсім справедливо, спляче, так як тепер лежить перед тобою.  
Л е н і      Я думаю властиво те саме.  
Т у т      А саме ?  
Л е н і      Що воно до тебе страшенно подібне.  
Т у т      Я також цієї думки. Воно має, наприклад мої очі.  
Л е н і      Як воно спить !

- Т у т Не збуди його ! Ти сьогодні знову розгублена, Магдалино.
- Л е н і Чи ти бачив уже таку малу руку ?
- Т у т Ні. Ти кажеш правду. Але щоб продовжувати : він має мої очі.
- Л е н і Так.
- Т у т Коли дивлюсь на нього, думаю про себе, який я був перед тридцятьма роками.
- Л е н і Ти пригадуєш собі це ?
- Т у т Я міг би згадати одно. Я знав би дещо, що потребувало б моєї пам'яті.
- Л е н і Ти такий мудрий. Думаєш про мене ?
- Т у т Думаю може про себе. Говоримо про наше диття.
- Л е н і Так, він мусить стати міністром.
- Т у т Одно питання: чи вважаєш це за так конечно потрібне ? Книга історії зміє оповідати про атентати.
- Л е н і Так тоді домовласником.
- Т у т Ти все від нашої неми, Магдалино. Коли дивлюсь на нього, я сказав не вже на початку, думаю про себе, яким я був, перед тридцятьма роками.
- Л е н і Смішно.
- Т у т Хто або що смішне ?
- Л е н і Але ж ясно - дитина
- Т у т Я сподіюсь, ти слухаєш мене. Тому, що дитина до мене така подібна, мусимо щось для цієї дитини зробити. Ти можеш умерти. Я, строго беручи, можу теж умерти. Дитина не сміє залишитись з порожніми руками.
- Л е н і Чому ми маємо вмирати ?
- Т у т Не перебивай мені, Магдалино. Дитина не сміє залишитись з порожніми руками. Щоб цьому зарадити, відкривається перед моєю скромною думкою дві перспективи. Римське один: забезпечення. Римське два: дім. Я особисто схильний до римського два. Що торкається римського один, то загально відомо, що товариство страхування може провалитись. Зате за римським два промовляє та обставина, що дім стоїть на твердих основах. Дім з як слово чести мужчини: незломне. Це мабуть також і тобі відомо, що англійці звичні називати свій дім замком. Я вважаю, що розуміють вони під поняттям свого дому ? Правильна відповідь звучить:

під поняттям "дім" розуміють вони свій власний дім.

- Л е н і Не сердься на мене, що я тобі переб'ю. Але про який ти саме дім думаєш?
- Т у т Подумай раз! Напруж дещо свій малий мозок! Я пішов би об заклад, що ти цього не розгадаєш.
- Л е н і Пожди. Ні. Я дійсно не знаю.
- Т у т Я думаю - цей.
- Л е н і Цей?
- Т у т Цей і ніякий другий.
- Л е н і Цей дім хочеш купити? З наших ошадносотей?
- Т у т Смішно. Так багато ще довго не матимемо.
- Т у т Ти називаєш мене розгубленим, але беручи річ строго, ти замало мене пануєш. Зрештою, я гімназійний учитель і мою працю не є займатися інтересами. Але коли йде про добро моєї дитини, я примушу себе діяти проти моєї природи. Ти так само як і я є свідком щоденної сварки за стіною. Стара Гільц не залишить їй дому. Ти слухавш це. Ти бачив її внучку, як ходить вгору чи вділ по сходах з думкою про спадщину. Ніякий вислів для цієї непристойної поведінки цієї кровно-посвченої особи не є засильний. Але про свою дитину ти не думаєш.
- Л е н і Але ти сам більш розгублений, як я.
- Т у т Я схилений теж цією вірити. Тут у домі кожний є цієї думки, що дім одержить у спадщині одна з двох внучок. Ми обоє одинкі, які суперечку не лише чуємо, але також і розуміємо. Мабуть тепер тобі доволі стане зрозумілим, чому я нашу спальню переніс сюди, де повз нашої уваги не пройде жадне слово з сусідньої кімнати. Саме це є причиною, хоча мені понад усе лежить на серці нічний спокій нашої дитини. Ми одинкі знаємо, що стара Гільц радше подарує дім зовсім чужій людині, як мала би його залишити двом зазіхальницям на спадщину. І зовсім оправдане вона побоюється за долю свого папугая. Зовсім справедливо: бо я зважуюсь цілком відважно додумуватись одного: в моменті, коли стара Гільц попрощається з цим світом, її внучка Тоні, яка тепер жде її спадщини, вб'є її нещасливого папугая, я повторюю: в б'є.
- Л е н і Я тебе не розумію. Що спільного має папугай з домом?
- Т у т Не перебивай мені, дозволяй виговоритись тво-

Йому чоловікові і ти про все довідаєшся. Ще сьогодні ввечері піду до старої Гільц і запропоную їй відповідну умову про досмертну ренту. Вона перекине, зовсім просто, дім на ймення нашої дитини. Комірне, що їх будуть платити без ніякої загарайки, одержуватиме вона, як довго житиме. Крім цього вона нас зобов'язе опікуватися як найкраще папугаєм аж до його смерти.

Л е н і Віриш, що вона піде на це ?

Т у т Я не вірю, Магдалино, я знаю це. Вона ловить -- дозволь мені вжити цього порівняння -- дві мухи за одним помахом. З одного боку вона мстить на своїх внучках -- які зазіхають на спадщину, з другого -- забезпечує свого папугая.

Л е н і Ми мусимо до неї бути дуже чемні.

Т у т Ми були все до неї дуже привітні. Ти забула, що я місяць тому сам пішов до телефону, щоб покликати лікаря.

Л е н і Це тоді, коли вона мала велику атаку.

Т у т Це було п'ять перед дев'ятою, наш одинак давно вже спав.

Л е н і Я не була цим зовсім захоплена.

Т у т Я теж ні.

Л е н і Ти про все думаєш.

Т у т Я мушу про все думати, в цьому випадку про долю нашої дитини. Тепер одне питання: скільки років ти даєш старій Гільц ?

Л е н і Їй ? Коли матиме шастя, житиме ще пів року.

Т у т Зовсім справедливо. Моя оцінка точнісінько та сама.

Л е н і Тобі не вільно казати їй цього. Скажи їй, що вона має перед собою ще десять років.

Т у т Я волів би не брехати. Брехня мені ненависна. Але, на жаль, вона сама цього хоче.

Л е н і Ти дійсно йдеш сьогодні туди ?

Т у т До чого ти змагаєш цим питанням ?

Л е н і До нічого. Я лише думаю.

Т у т Ти думаєш, що мені не стає відваги до рішального кроку.

Л е н і Це ні, я думала лише, чому що ти від часу ...

Т у т Вироворися вже раз ! Від часу ...

Л е н і Від місяця говориш кожного вечора ...

- Т у т      Кожного вечора ...
- Л е н і      Ти знаєш чейже.
- Т у т      Кожного вечора ...
- Л е н і      Що ти хочеш говорити зі старою Гільц.
- Т у т      Зовсім правильно. І чому я цього не роблю від місяця ? Чому саме ?
- Л е н і      Все ж таки не тому, що не несправедливо. Для малюї дитини немає нічого несправедливого.
- Т у т      Зробити щось несправедливе - я не міг би взагалі. Що до цього - ти повинна мене знати. Але я не дозволю, щоб ти назначувала мені речень. Я вірю у свободну волю людини мати змогу робити або ні, що вона робити хоче або ні. Ти знаєш, я не є похожий. Це не належить до мого стилю, щонеділі вшановувати моєк присутністю священника. Але я маю певні принципи. До них належить і те, що я ціню справжню мораль вище, як кожную забаву в побожного. Цим дав я пізнати зовсім переконливо мій нахил до свободної волі.
- Л е н і      Ах де там, ти боїшся.
- Т у т      Тепер одне питання: чого ?
- Л е н і      Ти боїшся старої Гільц. Від місяця обіщав мені кожного вечора, що говоритимеш з нею в справі дому. Але ти не йдеш. Ти не йдеш !
- Т у т      Я піду. Але коли забавну цього з власної волі.
- Л е н і      Ти підеш ? Так, коли вона вмере, тоді підеш, коли вона вмере, а вона може вмерти кожної хвилини. Ти не маєш серця ! Твоя дитина має бути паршивим урядником так як ти, учителем середньої школи і тридцять років сидіти за катедрою. Тепер, коли ми всеж таки раз маємо щастя ! Ах, чому я вийшла за тебе заміж. Чому ж я за тебе вийшла заміж !
- Т у т      Поперше : не кричи. Збудила дитину. Подруге ти мусіла передумати це скоріше.

/ В цьому моменті чути крик напугая " Дім, дім, дім ".  
Немовля будиться і починає пошосно кричати /



Юрій Клен

## СПОГАДИ ПРО НЕОКЛАСИКІВ

1920 року приїхав до Києва відомий український діяч Мик. Сімашкевич, що в ролі директора набирив учителів для школи провінціального міста Баришівки на Переяславщині, то йому легко вдалося приєднати собі мене і Зєрова.

У 1920 році, коли Рильський мріяв про "синю далечину", про Шампань і "співучий Лангедок", про венецькі води, мрамур сходів і кольон, про ажурові будинки, де кожний камінь є вічним слідом безсмертних літ, і протиставляв цьому бруд, самогон і всю непривабливу дійсність оточення, Зєров написав свого жартівливого вірша, до якого взяв мотто з Тютчева

Як хочу я щасливих днів,  
філістерства і супокою,  
квіток, і страви, і огнів,  
й візитного нового строю.

Оскома в мене  
Від багатомовних цих афіш,  
червоних зір і жовтих краків,  
від реформаторів і магів.

Блажен, хто рокові часи  
не відчував на власній шкурі,  
хто бачив явища понурі  
в аспекті втіхи і краси, -  
знав революцію з фасаду,  
не відав трусу ані гладу.

Чим же приваблювала Баришівка? В той час, як Київ був без палива, як люди рубали дерева в Кадетському гаю і котили їх до дому / для цього в кожний кінець колоди вбивалося по м'яку, до якого прив'язувано мотузка /, коли воду носили в криниць поза містом, вночі палили каганця, а базари були порожні, - Баришівка пропонувала пайок: кілька пудів муки, ішоно, сало замість проблематичних грошей; дровами забезпечувалося і школу і учителів, які гуртом разом з учнями йшли їх рубати; замість каганців були прекрасні старі нафтові лампи, такі знайомі нам з наших щасливих дитячих років. Був у Баришівці клуб, де велика лампа звисувалася зі стелі, і було тепло. Після Києва це був рай. Жили в Баришівці багаті, ще "не розкуркулені" шкіряники, і на Великдень у них на столі були самогон, гуски, індики, шинки, крашанки. Про це столиця і мріяти не могла.

У Варишівці я познайомився з Зеровим. Місцеве громадянство запропонувало нам читати в клубі циклі лекцій з української історії, літератури і культури. Зерову припав курс української літератури, і коли я почув першу його лекцію, я зрозумів, що це рідкий, великий талант, промовець, яких мало буває. Він поривав за собою всю аудиторію: не тільки селян і шкільну молодь, а й нас, досвідчених "культурників". Це був справжній чародій і маг, який змушував себе слухати; мова його лилася, не спиняючись, образи квітали, часами вплітався у поважну доповідь жарт або анекдот. У дискусіях, в яких він потім виступав у Києві, він клан профітника на обидві сторінки; нічого від нього не лишалося, ані одного пір'ячка.

Спільні поетичні інтереси швидко зблизили мене з Зеровим. Коли він першими днями заходив до мене й заставав за колоттям дров, то пробував допомагати, але робив це трохи нездало, тоді як я мав досвід чотирнадцятирічної практики на Архангельщині / на засланні /. Знаряддя цих наших вправ був колуна С. Лаврентія, священника, в якого я замешкав. Тому й колуна Зеров охрестив "святотаврентоївським", навіть вірна йому присвятив, коли держак зломився, а робітник приробив кривого, що обернув колуна на звичайну сокиру. Пригадуються лише рядки :

Струнким ти станом око вабив,  
Не то джигит, не то козак,  
А найшит взяв кривий держак  
І держаком тебе обабив.

Часами Зеров нечорами читав мені вірші, українські, російські, польські, пам'ятаю "На дитах Татр" Асника / або свої переклади з римських поетів.

Враження від Варишівки у нього вплилося в такий вірш :

З двох сторін - канавами і - дві річки,  
З третьої переліски й дани;  
Посередині базар, крамничани  
І нежданий вісць з старовини  
Благовіщення струнка баюко  
А навколо, де не візьме око,  
Кули давніх і тісних домів  
І невидимо солом'яних дахів.  
Тут живуть буруські нареченні,  
Хазні поважні та круті,  
Гаманці набиті та товсті;  
В тих хатинах парості й печені,  
А під свято - морем - самотон ...  
Героїчний розмір і епічний тон.

У ті роки, коли не малося змоги друкувати, київські поети писали рукописні збірки, до їх дували своїм

приятелям, досягаючи в цьому великої мистецької вправності. Це вони називали "гутенбержити". Майстром у цьому був Якубський, критик і літературознавець, що не публікував своїх віршів. Зеров прищепив і мені ту звичку, сфабрикувавши для мене дрібним, прекрасним почерком. З тих збірок / двох зшитків "Tibiae" I і II та "Четверогласник" / узяті наводжені тут, не друковані поезії. Видання помічено Lucrosa Anno Domini MСММХХ і MСММХХІ. Lucrosa це переклад слова "Барішівка" на латинську мову / lucrum = баріш /. Одна з моїх дарованих йому збірок мала на обкладинці малюнок : цибулю /по рос. "лук"/ і троянду /по рос. "роза"/. Але далеко було мені до тої вправності й чистоти в роботі: "гутенберження", якою міг похвалитися Зеров.

Як Барішівка Лукрозою, так і Київ тих часів став для нього "голодним Баальбеком", часами він його згадує як рідну Александрію". Ми в його уяві були "захожими різьбярми" що плекали традиції давньої Геллади. Про це він говорить у присвяченому мені в "Камені" вірші, якого тут подаю в його трохи відмінній первісній редакції, як він увійшов до "Четверогласника":

Під кровом сільських муз, в болотяній Лукрозі,  
де розум і життя - все спить в анабіозі,  
живем ми, кинувши далекий Баальбек, 1/  
оподаль від людей, гуртків, бібліотек, 2/  
ми зерно сієм на непочате лано... 3/  
Часами служимо владиці Аполону,  
і тліє ладан наш на вбогім олтарі...

Так в давній Альбії захожі різьбярмі  
серед буденних справ і шкурної громади  
в душі плекали сон культурної Елади 4/  
і для окружних орд і скинів - дикунів  
різьбили з мarmуру невиданих богів.

"Шкурна громада" тут у подвійному значенні : поперше, в Барішівці жили шкур'яники, подруге - жили вони "шкурними інтересами".

З приводу якихось свят улаштовано якісь трікуфальні арки з соснового гаузузя. За пару днів воно почало дуже осипатися. Проходячи під ними, Зеров, сміючися, сказав мені : "скоропостижні арки" тоном, яким говориться "скоропостижна смерть", і за пару днів у нього був готовий

---

Примітки : В "Камені" надруковано :

- 1/ живем ми, кинувши на Київ - Баальбек
- 2/ оподаль від розмов, людей, бібліотек
- 3/ ми сіємо пашню на непочате лано
- 4/ в душі плекали сон далекої Елади.

сонет, що мав мотто з Гете :

Я знаю край : скоропостижні арки  
і над дорогою старий жидівський дім.  
Поріддя Ноеве Том, Хам і Сим,  
знов поєднались без розмов і сварки.

Там грабівник і безсоромний міль  
беруться на жеребок шапки й чумарки.  
На килимах затоптані цигарки  
і понад кріслами смердючий дим...

Поезія Зерова була езотерична, себто зрозуміла лише не-  
великому ~~гуртку~~ гуртку людей, для яких писалися ті вірші.  
В 1921 році були чудові великодні вечори. В обох цер-  
квах правилися Служба, шіли вишні, в повітрі пахло роз-  
квітлою весною, яка полонила серця. Був чистий четвер.  
Ми проходили навколо церкви, і тут зародилися у Ми  
коли перші рядки його сонета з моттом : " і абіе перед  
возгласи " / " Свічки і теплий чад..." /,  
де рядки :

і темний ряд евангельських історій  
звучить, як низка темних алегорій  
про наші підлі і скупі часи.

В київських умовах зовсім невинного вірша легко мог-  
ли зрозуміти зовсім інакше, вклавши у нього зміст, який  
авторові й не снився. Тож пригадую, як у Баршівці один  
селянин нам казав, що зима 1921 року певне буде дев'ята  
в тому сніг лежить глибокий. Це так само, як кажуть, що  
дев'ятий вал у морі найсильніший. Зеров написав тоді  
вірша, взявши до нього мотто : " Цей год хіба дев'ята  
зима лежатиме "

О, як мене втомили рядки готичних літер,  
як хочеться дихнути свободними грудьми !  
Вгорі погоже сонце, десь за горами вітер,  
скрізь нерозтаний килим дев'ятої зими.

А ввечорі - я знаю - знов буде ясне небо,  
зелено-жовтий захід і місяць-білорог  
Твоя сріблеста шата, гіперборейська Гебо,  
блисне на перехресті заметених доріг.

На своє нещастя, Зеров опублікував цього вірша лише  
в 1926 році, себто коли був 9-ий рік пролетарської  
революції, чим дав Панасові Любченкові привід написа-  
ти інвективну статтю, в якій він, ніби розшифровуючи  
вірша, закинув Зерову контрреволюцію, тлумачив симво-  
лічно, " нерозтаний килим 9-тої зими ", та бажання  
" дихнути свободними грудьми ". В " готичних літерах "  
критик бачив натяк на революційні плакати.

Справа стояла значно простіше : ми з Зеровим спільно перекладали роман Бернгарда Келермана "Естер і Лі". на якому Зеров практикувався в німецькій мові. Вправи з "готичними літерами" його справді втомлювали і ми після них ішли на прогулю, щоб вдихати "свобідними грудьми" морозяне повітря "дев'ятої зими".

В літку 1921 р. над "захожими різьбарами", що опинилися в Баршівці, стряслося нещастя : наскочила міліція й виарештувала більшість інтелігенції. Зерова на той час у місті не було, і він арешту unik. Арештованих продержали тиждень у Пирятині, звідти пішки погнали до Гребінки, де посадили до вагонів та повезли до Полтави. Примістили спершу у смертницькому підвалі, на стінах якого лишили свої написи люди, що засуджені були на розстріл і тут доживали останніх хвилин. Але ж того самого дня нас перевели у велику кам'яницю, - це була в'язниця, оточена високим муром. Примістилися ми у великій камері, колишній церкві, де було нас з 60. Швидко zorganizувалася хор, бо голоси були добрі. Більшість тих, що з нами сиділи, були потім розстріляні. За невинно ув'язнених дуже клопотався письменник Коваленко, що жив у Полтаві. Може його заступництво й прискорило справу нашого звільнення. Дивне це було почуття, коли після місячного ув'язнення ми раптом опинилися на волі, коли відчинилася широка в'язнична брама, і ми зеленими вулицями Полтави пішли до того дому, де вже чекали на нас свої. Цей настрій знайшов собі вираз в останніх двох строфах I частини "Проклятих років" :

Який чудовий перший день на волі,  
Коли, черкнувшись грані небуття,  
Ти знов чуєш спів жінки на полі,  
Мов він твоє вславляє мороття !  
Десь у садках п'янкіше пахнуть квіти,  
І самі хиляться до тебе віти.  
Стрункіші стали постаті дівчат,  
І по новому світяться їм очі.  
А в небесах, де тиша й вічний лад,  
Застигло все в прозорості урочій,  
Мов грає відблиском Господніх шат...

Ще рік перебув я у Баршівці. За той рік її почали "розкуркулювати". Старий добробут зникав. Поволі починав відживати Київ, на лоно якого я повернувся.

Під час нашого перебування у Баршівці Зеров їздив якось до Києва, де відбулася літературна вечірка, в якій взяли участь він, Філіпович і Рильський. Неначе випадково кинуте було про тих поетів слово "неокласики". Вони його не зреклися, і назва та пристала, на жаль, тієї назви не всі розуміли і її носії мали багато прикросів.

Халепа з " дев'ятою зимою " не була єдиною. Перед Групою, що об'єдналася під фірмою " неокласики " і налічувала 5 імен, стояло велике культурне завдання : очистити Авігієву стайню української літератури. А була вона засмічена так, що тільки рірськими потоками можна було б увесь гній вилооскати. Що не здохли неокласики довершити ті завдання та улягли, придушені, а почасти розчавлені лавиною примітивів, про це свідчить література пізніших років. Наведу деякі витяги з випадкового числа журналу "Життя і Революція", що лежить передо мною.

" Індустрі́йний велитень, екохи  
Риштуванням небо перетнув.  
Кришить детонатор долоніти.  
Репером позначено хребти "

Це з вірша Карського " Славному ударникові слава ", присвяченого Горькому /"Життя і Рев." 1932/X /.

Далі цитую зі статті Сайка про поезію Первомайського в тому самому числі : " В поезії =Ф а к т пер- ш и й і д р у г и й= Первомайський дав такий диковинний зразок пропагандивної публіцистики віршом :

" Республіка ночі не спить, на пайок себе посадила,  
Виростає як дуб - потужне мілля,  
І заводи Республіки не тільки пишкють димом,  
А виконують і перевиконують план "

Або такі : " Самсон сонє,  
Сон сам сиє сон "

Або : " Бомби нам би  
Лобом би і амба  
А бабам би бубльи "

У числі VIII/IX "Життя і Рев." за 1932 рік є поема Андрія Михайлюка :

"Безмежне поле,  
довге як акватор,  
Підзвонюючи рие культиватор...  
А коли день  
ніч чорна переверне  
Диз. трактор  
тут гурчатиме  
в ночі.  
Для трактора  
невтомність  
характерна"

Отаке зпродовж 2-х сторінок з лийком, по два стовпці на кожній. Читаючи ці веримовані / чи навіть римовані / і неритмовані рядки, здаєм собі справу з того, що таке

4 -

" поети ", які не знають, що таке душа ні мистецтво;  
що таке шаблон, за яким в'яжуться слова, позбавлені  
будьякого живого змісту.

Порівняймо рецепту дадаїста Трістана Цари, як писати  
вірші: взяти газету, дрібно порізати, перемішати шма-  
точки в капелюсі, витягувати і по черзі занотовувати  
слова.

Я певний, що "вірші", писані за таким рецептом, були б  
у сто раз талановитіші від шойно цитованих, бо вірю  
в мудру логіку сліпого випадку, проти якої логіка виха-  
рчаного інтелекту - ніщо.

/ Кінець буде /

Р е д а к ц і я ж у р н а л у

З В Е Н О

проголошує

К О Н К У Р С

на твори всіх родів драматичного письменства

з двома нагородами :

I. нагорода - 1 000 Шл.

II. нагорода - 500 Шл.

Редакція застерігає собі право друку нагороджених чи визна-  
чених творів за звичайним авторським гонораром.

Реченець надсилання творів : 30. вересня 1946.

Адреса : Інсбрук Аніхстр.4. Книгарня "Роксолана"

В дописков - " Конкурс ЗВЕНА ".

С к л а д ж у р і о г о л о с и т ь с я п і з н і ш е .

... мало прожити життя,  
треба життя зрозуміти.

/Євген Плузник/

## ЕКЗИСТЕНЦІЯЛІЗМ І ЙОГО ДЖЕРЕЛА

Подаємо - з деякими скороченнями - переклад статті П. А. Стефано за журналом "Дер Турм" - 4.7.1946, в третьому числі "Звена" помістимо ще два голоси про екзистенціалізм, які розглядають його з іншого погляду. - Ред.

В кожній добі, зокрема починаючи з 19 ст., цікаувала французька література - при своїй перманентності своєї великої традиції - деякі модні течії, деякі певні перебільшення з короткшим чи довшим часом існування. Письменники все люблять класти натиск на абстрактні слова, які повинні змогти зафіксувати їх інтуїції та дати їм деякого, майже зобов'язуючого, значення - відповідно до точки тяготи дня та кожночасної стадії розвоєвого процесу ідей. Не можна собі інколи пояснити успіху імен, що їх приймають для себе молоді школи, імен, які в добі науковости та чистої думки, набувають принагідно такого розголосу та значення, яких широка публіка з трудом може зрозуміти. Коли розглядати, якою популярністю втішається в журналах молодих слово "екзистенціалізм" - можна до цього сказати лише одне: а саме, що щось з тих причин успіху суттєво затеркується сучасної світової кризи: після руйнуючого заломання всіх вартостей, які досі мали значення, і які правдоподібно не при житті, не дивота, що людина шукає сама для себе нових мірих і займається дуже далекосяжно тією філософією, яка хоче бути філософією с и т у а ц і ї цієї людини і н а ч и м б і л ь ш е .

Треба сказати, що шляхи до філософії екзистенціалізму були пригожі не лише в Німеччині - де екзистенціалізм, як фаховий вислів повстав разом із славним твором М. Гейдеггера "Буття і час" - , але також і в інших краях, зокрема у Франції. Отрута 19 ст. в цьому питанні всім відома. 19-те сторіччя, що його потайно опанував Гегель, було тим, коли Бог, в певному сенсі цього слова, вмер і людина почала розуміти, що її завдання є саме - формувати свою долю. Кіркегаард, один з найбільших предків традиції екзистенціалізму, не відступає від цього свого роду примусу і, поминаючи все, всеж таки віра Кіркегаарда є вірою, що її с о т в о р и л а л ю д и н а . Всі ці питання 19-ого сторіччя віднаходить 20-те сторіччя знову, лише піднесених до більшого значення: 19-те сторіччя п р о п с в і д у в а л о катастрофи та перемини, 20-те - в двох війнах та численних революціях - їх п е р е ж и л о . В усьому світі намагався пробитись нові - спосо-



би вислову. Авангардні рухи в мистецтві, американський роман Кауфман-а, Hemingway-а Caldwell-а, деякі модерні філософії, означений спосіб розгляду літератури, навіть самі науковці не уникали цієї кризи вислову.

Нові письменники старанно передали заразом всю апокаліпсу та надію на новий порядок. Пять років війни та окупації стало для багатьох товчком - поставити ціле своє життя під знак запити та ідеї провирити. В певному розумінні, деякі проблеми, які передше заторкали лише нечисленних, тепер торкались усіх. Тому і не є дивним, що молоді письменники, коли ставались зробити підсумки, висловили свої концепції на підставі досвіду так, що воно заторкало багато безпосередніше самих людей, як це було передше. Звідсіля і започатковуються актуальні можливості екзистенціалізму.

Все ж треба сказати, що літературний екзистенціалізм різниться дійсно багато в дещому від цього поняття, що його створила філософія. Як ми це вже сказали, йде тут про те, щоб в одному прецизному слові віддати всю суміш вражень та досвіду. Це певне, що слово "екзистенціалізм" пошло у словник молодих французьких письменників зовсім не випадково. Це завдячується найперше працям Жан Поль Сартр і великому впливові, що його мають від декілька років його романи як і філософічні письма.

Але заки говорити про Жан Поль Сартр, про великий талант та творчого філософа, треба прослідкувати екзистенціалізм в його початках. Тут зустрінемо М. Гейдеггера та К. Яспера, але по той бік обох мислителів зустрінемо Едмунда Гуссерля, основника феноменології. Таким робом ми залишаємо літературний круг, щоби - поминувши всі потрясення - вступити в багато сильніший круг великих філософів. Цього не можна забути, що екзистенціалізм, яким ми його сьогодні бачимо, не має жодних інших причин існування, як саме феноменологія. Без неї екзистенціалізм не міг би був ніколи повстати. Пригадаймо, що Гуссерль був учеником двох великих майстрів: логіка Brentano та математика Veitstasssa. Brentano навчив його ставити логічно питання - з одного боку, на їх власне значення, себто з уваги на зміст та форму, з другого - на їх онтологію. А розкрити цих різних подиву шляхів ходу думки, по нині прямивав Гуссерль при творенні феноменології, логічної праці у власному цього слова значенні, не треба: відомий чейже його вплив на всіх ділянках модерної науки.

І знову треба повернутися до Жан Поль Сартр.

Філософічні джерела цього визначного автора є безперечно не ці самі, що філософів, про яких була щойно мова, то всеж таки дійшов він скоро до феноменології. Вже перед війною крім своїх літературних праць він опублікував свою теорію про сили уяви, що на неї мали вплив ідеї Гуссерля. Декілька років пізніше появилася його твір "L'etre et le néant" / "Буття і небуття"/. Думаємо, мати-

мемо ще нагоду говорити більше про цього автора. Наприкінці хочемо ще сказати, що філософія екзистенціалізму з більше зацікавленням ставиться, як справжнє схоплення предмету : онтологія екзистенціалізму, така, як схоплена в понятті Гейдеггера "Буття у світі", замикає всежтаки - по мимо свого стремління до цілості - світ перед людиною і людиною перед світом. А тепер іде про те, щоб людина після всіх цих заломань дійшла до справжніх висот.

Пер. В.

Пр'єр Еммануель

S I D N E Y K E Y E S

27 травня 1922 - 29 квітня 1943 : Ці дві дати охоплюють життя одного з чотирьох або п'яти великих англійських поетів цієї епохи, а саме - Sidney Keyes . Його твір ? Один том, кількатор сторін, виданий в минулому році в Лондоні, до якого треба додати подиву гідні листи, де проявляється особлива критична пенетрація його ума. Вихований сам без контакту зі світом, він дуже скоро творить собі уявний світ, з якого запозичає елементи так до легенд з дитинства, як до вигляду села в його очах. В шістнадцятому році він пише "Елегію", повну тверезості, опановану вже думкою смерті, яка має бути йому пізніше предметом постійної меланхолії, роздумування. Коли в сімнадцятому році відвідав Францію, довершується в ньому глибока зміна : речі перестають бути предметами звичайного вигляду, вони стають більш знаком затемненої присутності, вони піднімаються до їх символічного значення, яких змісл поета буде досліджувати щораз більше.

В жовтні 1940 р. в Оксфорді він зустрічає John'a Neith Stubbs, який матиме величезний вплив на еволюцію його ума. Завдяки йому нахил С. Кассе до романтизму розвивається в історичне знання : молодий поет спостерігає безпереривність руху цивілізації, яка бере свій початок з примітивних легенд і не переривається зовсім до наших днів. Цей змісл історії цілком внутрішній і він старається збагнути останню причину всього призначення. Досвід війни зробить Кассе дозрілим за одним махом. Навідуваний смертю, якби якою колючкою, поет хоче виграти цю останню, цю одну боротьбу. "То яке термін" торгуватися, перемовинувати зі смертю ? Бути може ; але як рівний з рівним, зі свідомістю вічної величі людини. Бо смерть є пороком, який треба

переступити, переможем, перемагаючи : за нею відкривається цей містерійний світ, який таке зі своїх зв'язків спільний світ уяви. Наближення смерти - всі поети, що вмерли молоді її передчули - має бути таке ясне, як на це дозволяє гострота духової візії. " Кожна річ на неясний лад означає якусь іншу річ, і я божевільно хочу відкрити це ". Такий кінець, який собі назначив Каес і який його споріднює з цими поетами, що їх він так по-дивляє.

Але, навпаки, досвід, що він його зробив зі смерті № - valis, який помер молоді, та який ще за життя зблизився до смерти, і досвід, що його зробив з своєї власної смерти та смерти універсальної, не мав нічого болючого ні томливого. Говорючи про модерну Німеччину, він пише з такою глибиною думки, яка дивує, коли взяти під увагу його двадцять років. " Як пояснити, що ціла нація збожеволіла з любови до смерти ? " Якщо він додає, що поклонанням Німеччини є " зробити зі смерти мистецтво, як жиди це зробили з мартирології, а французи з розваг ", це тому, щоб краще дійти до довершення цілого людського досвіду, до цього найвищого мистецтва, яке треба відкрити ! "Треба зробити з любови мистецтво, а це завдання трудніше, як інші".

Зробити з любови мистецтво, через твердий тріумф над терпінням і смертю; з ціллю бажати жити, " навіть аж до пізньої старости ". С. Каес не мав дійсно інших аспірацій, але доля казала йому народитися, щоб жити в безнастанній суперечності, поміж імперативним бажанням жити та не менш імперативним завданням вмерти. Звідсіля походить непереможна туга, яка робить кожну з його поем немов місток, кинений в порожнечу, в напрямі на той світ, в напрямі, що його можна висловити тільки рідкими словами, які були б зрозумілі. Каес уважав слушно, що він один із тих, які дістали дар говоріння : " Моїм єдиним оправданням є моя сила ясно говорити ". Можливо, що він зміг би подняти в англійській поезії зрозуміле з містерійним, що його кожне символічне змагання бере за свою міру. Він помер у своєму двадцять першому році життя, подібний до одного зі своїх великих гімнів з які залемлюються у мовчанці. Але він цю цю починав співати : і вже для багатьох молодих англійців він є учителем, якого вплив можна відчути.

" Arts " - 19. IV. 1946.

З французького пер. Безкорвайний

## ШЕВЧЕНКО і ДРАГОМАНІВ

/ Уривок із розвідки: "Шевченків Рубікон" /

Завдання духової української самостійності поставлене в циклі "Три літа" на всю свою височінь. "Якби Ви вчилися так як треба, то і мудрість була би своя". Цього ми ще й досі не зміємо. Гірше! Ми навіть після Хвильового не освідомляємо собі як слід цієї своєї хибі. Якось в одній розмові зауважили одному західно-українському університетському професорові на брак у нас самостійної свідомості. На це професор з сбуренням залвив: "Як, та у нас в Галичині кожна сільська дитина є самостійником". Професор казав правду, але він нічого не міг сказати на те, чому ж саме в Галичині так швидко й наче механічно люди нахапуються чужої "мудрости", яка не робить їм слави. Бо духовна самостійність не має нічого спільного ні з барабанним шовінізмом, ані з гоголівсько-шароваристим псевдо-козачьким романтизмом. Духова самостійність не є тотожна навіть із національним волюнтаризмом і справді героїчною готовістю до саможертви для батьківщини, хоч тільки вона є тривким джерелом для останньої. Національна духовна самостійність це свідоме й підсвідоме почуття власної гідності, власного походження, свідомість власної природи і призначення народу. Оперта на основне знання власної і світової культури, зіграна чесною відданістю своїй батьківщині, осяяна власною мудрістю, вона знає не тільки свої традиції та історію, свої пекучі потреби. Вона знає, як іти, як іде і як мусять іти боротьба за добро народу. Вона ніколи не потребує малпувати, бо є органічно своєю і з специфічних умов життя і боротьби свого народу, із взаємин з іншим світом, із пізнання загально-людських обставин і проблем, виводить свою науку і свої висновки, своєю проникливу проєкцію в широкий яскравий і складний докільний світ. Саме брак такої духової самостійності критикував Шевченко у своїх сучасників і попередників.

Цікаво, що на цьому пункті не зрозумів Шевченка Михайло Драгоманів - цей найосвіченіший провідний діяч української громадсько-політичної думки кінця XIX ст. Приклад остільки яскравий, що ми дозволимо собі на ньому зупинитися докладніше.

Ніхто більше мене - /писав Драгоманів/ - не цинить замірив Шевченка в тих творах /окрім хіба виходок проти німецької науки в "Посланні"/ - але ж пора вже признати, що заміри Шевченка далеко вище їх виконання. Причиною цього була літературна й всяка інша необразованість поета. Найбільшому, але освіченому прихильникові поета буває просто противно читати грубі пересади в "Сні", або

мішанину Риму з Росією в "Бесфітах", не кажучи вже про їх історичні помилки. У нас дехто любить рівняти Шевченка з Пушкіном і Лермонтовим і високо ставити Шевченка за лібералізм і демократизм його думок. Тільки ж у поезії самих думок мало, а треба добірної форми. По формі Шевченкові ж поезії /ниже Драгоманів/ відстали від Пушкінових і Лермонтових так, як відстоїть наскорна поема малообразованої, хоч і талановитої людини від пильної праці чоловіка високообразованого. Ми знаємо біографії трьох поетів, бачимо їх рукописи і знаємо, що коли Пушкін і Лермонтов знали важніші європейські мови, пильно слідили за європейськими літературами, неупинно працювали над своїми творами, перероблюючи трохи не кожне слово, - в Шевченка не було того нічого. Правда, тому винна доля Шевченка, і ми мусимо признати його незвичайну силу, котра всетаки виявила себе, але ж ніяк не можемо визнати Шевченка /каже Драгоманів/ за виключного поета. Через те Шевченко не може примусити образованих українців, навіть українофілів, не признавати Пушкіна й Лермонтова за рідних їм поетів.

Можна пробачити Драгоманову пороблені ним тут фактичні помилки, бо Шевченкових рукописів і чернеток він не міг як слід розслідити з тої простої причини, що добра частина їх покоїлась аж до 1906 або й 1917 р. в Департаменті Поліції /зокрема зшиток "Три літа"/. Так саме лише шевченкознавство ХХ ст. поволі почало виявляти всю велику лектуру /очитаність/ і ступінь орієнтації та освіченості Шевченка, і Драгоманів у своїому ХІХ ст. не міг про це нічого авторитетно сказати. Поминаємо також оцінки творчих метод Пушкіна й Шевченка та проблему наукової творчості в поезії на історичну тему - ці речі сформульовані Драгомановим не науково, а суб'єктивно - критично, бо ще ніхто не підрахував скільки цих неточностей у Пушкіна й Шевченка, порівнявши їх між собою. Але щодо естетичної вартості Шевченкових і Пушкінових поезій і зв'язаних і з цим засадничих питань культурних цінностей і духової самостійності, то тут Драгоманів опинився далеко позаду Шевченка, дарма, що мав щастя жити пів століття після смерти поета і спокійно його критикувати. Естетичні вартості Пушкінових і Шевченкових творів та їх духову вагу може справедливо порівняти лише той, хто може з боку оглянути їх об'єктивно і хто при тому може глибоко увійти в увесь духовий світ Шевченка й Пушкіна. Кожен з них досконало відбиває свій світ. Хоча нам здається, що Шевченко глибший виразник українського світу, як Пушкін російського, бо Пушкін забагато віддає данини тодішнім світовим літературним модам /байронізм/ і недостатньо висловив, так би мовити, російську душу /в цій справі надолужили добре пізніші покоління російських письменників, насамперед Достоевський, Толстой і Некрасов/ і коли Драгоманову більше припадає до душі Пушкінська естетика і Пушкін і Лермонтов йому рідніші, ніж Шевченко, якого він не визнає навіть за "виключного поета", зводючи

плоско все його суть до якогось лібералізму, то певне це сталося тому, що Драгоманову весь Пушкінський світ / тоб-то російський / ближчий і зрозуміліший.

Даремне Драгоманів, обороняючись від закидів свого опонента Н. Грінченка наче би він, Драгоманів, своєю культурою і духом не нібито російський вихованець, буде посилатися на всю європейську культурну приналежність, нате, що крім слав'янських мов, він користується п'яти новоевропейськими мовами і що він "кохався" більш усього в літературі, як і взагалі культурі й політиці англійській. Він може легко доказати, що він узагалі космополіт. Але того всього мало, щоб бути суддею, а тим більше повноцінним співтворцем у к р а ї н с ь к о г о духового світу. Таксамо мало й того, "що він змалечка говорив і українською мовою", або що "його батько зібрав українські пісні й писав українські вірші". Ми визнаємо більші заслуги за нашим ученим: він приносив в українську культуру багато із світової культурної скарбниці, він був, фігурально визловлюючись, перекладачем і прикладачем до української дійсності чужих мисок, чужих духових одягів, але свого - нашого одягу не зміг зробити. Учитель чужих культур і чужої мудрости /такі нам тепе конче потрібні/, він проблеми с в о є ї духовности як слід не розрабляв і як бачимо на прикладі Шевченка, часто навіть не розумів готового дорібку. Саме через це не став він ані Марксом, ані навіть Дідеро української революції, з чого вийшла дуже велика шкода, бо як тепер бачимо в ретроспекції, саме на нього випадала була ця незазрушена до сьогодні ніким історична роля. Замість стати Шевченком української соціології, він заперечував у Шевченкові поета.

---

" КОБ ТВОРИТИ СПІВАННЯ БОЙОВЕ МІСТЕНЦЮ,  
ТРЕБА ВІДЧУТИ СВОЮ ВІСХО, ТРЕБА ЗНАТИ,  
НА ПО ВОКА Х В О Р І С . "

Микола Хвильовий

"Нашо Трудени" 1925

## ПОМІЧАННЯ З НАГОДИ ВИСТАВИ

## ОБРАЗІВ У ЛЯНЦЕЦІ

Українське індивідуальне мистецтво завжди було, від своїх первопочинів, пасинком свого громадянства. І коли воно не виправдало своїх потенційних можливостей, то велика вина цьому по стороні українського громадянства давноминулих і сьогоднішніх днів.

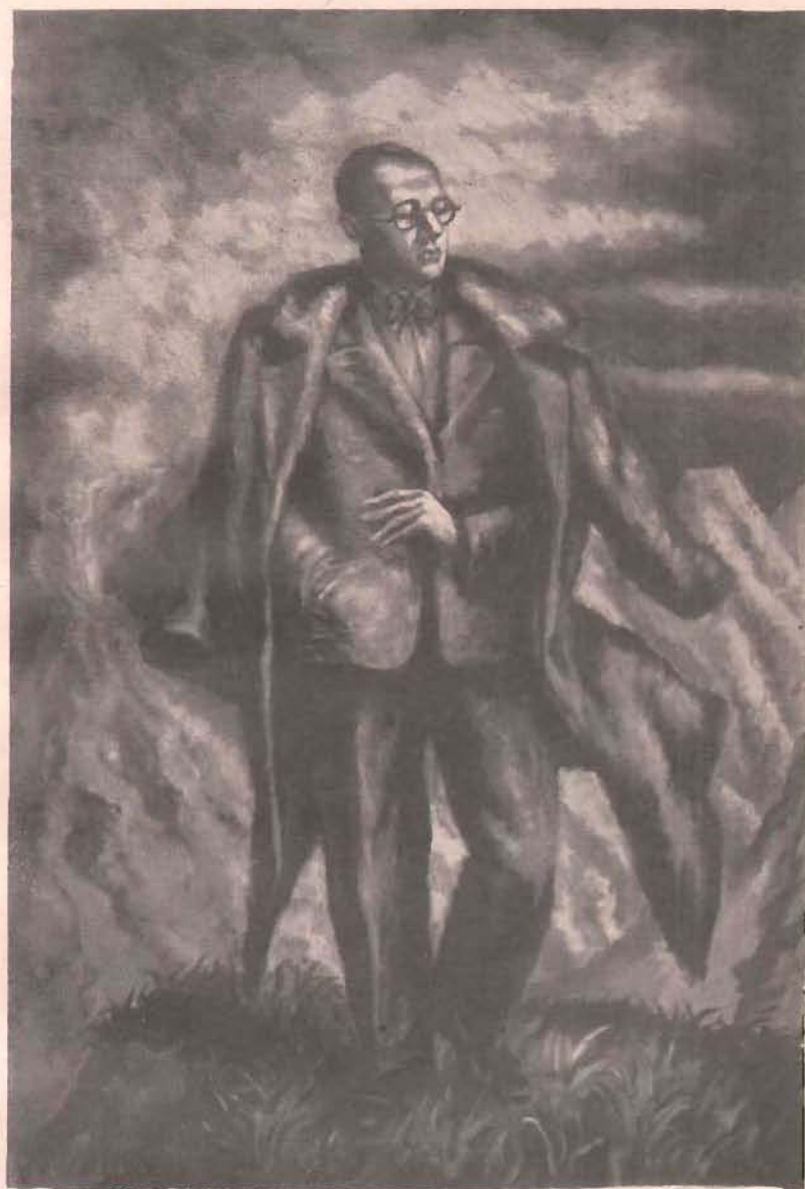
З цілком оправданим огірченням малярі звітують підсумки своїх творчих зусиль в наших твердих умовах перед своїм громадянством, яке зовсім незаслужено напружує самозадоволено груди, ось, мовляв, презентуємо перед чужинцями нашу культурність ... Насправді, то нашим мистцям доводиться іноді дослівно відривати собі від рота скупі харчеві приділи для того, щоб вимінити їх на фарбу, слій чи пензель. І насправді ніхто з мистців, при наявності різних українських громадських допомогівих установ не одержав найменшої матеріальної допомоги для облегшення їхніх матеріялових труднощів, натомість, за такою допомогою постійно звертаються, як на вдум, всякі громадянські чинники до наших мистців. А втім, доки малярів по рівному ділять товариші інших галузей культури.

Може це доволі незвично розпочинати таким вступом оцінку малярської вистави, але ж справа до цієї міри важлива для розвитку нашої духовости і культурної репрезентації перед чужинцями, що користуємося найближчою нагодою, щоб подати під розгляд нашого народу та його представників думку, що умовини, в яких наліглася наша еміграція, не зовсім виправдують метушливість у шкурницьких та плункових турботах її подавляючої більшости.

З двох майже одночасних вистав образів з участю українських малярів у Тиролі і Форарльбергу - в Лянцеці і Брегенсі, першою відкрито ляндецьку виставу, організовану австрійськими адміністративними чинниками. Крім українців і австрійців брали в ній участь німці з Гайху, швайцарці та одна естонка.

У святочному відкритті вистави взяли чисельну участь представники місцевої опунційної й австрійської цивільної влади та велике число австрійсько - української публіки. У довгих, повних взаємних реверансів, французьких і німецьких промовах справу національності українських мистців погаражджено в одній загальниковій фразі /додайте до того рецензію з вистави в "Tiroler Tageszeitung", де цілковито прокинено слово "українці"/. Ось чому відвідувачі цієї вистави оглядали досі ніде не практикований етикетаж на рамах, зі стрих папірчиків, з написом "укр", понаклеєваних нашими мистцями.

Участь у виставі взяло сімох українських малярів, що



Portrait de Vladimir Lasowskyj

Poète ukrainien

BOHDAN-IHOR ANTONYTCH



загальним рівнем своєї творчості виступили беззастережно на перший план, що зрештою признали й самі культурніші чужинці. Образи наших мистців у протигагу до інших були різноманітні тематикою і школами і поєднував їх на загал поважний підхід до мистецьких і вартативих питань, кс-

ли чужинці у більшості обмежувалися до пейзажів, з дуже нескладною формальною проблематикою.

Годі перецінювати факт переваги наших мистців над чужинцями, хоч це і дає деяке задоволення. Проте хочемо спитати нашу увагу на питанні, що з останні роки схвильовує наші культурні одиниці, та що у свій час викликало в зах.-українській пресі та в прилюдних дискусіях гомінкий шум / до речі, справу ставлено у зовсім фальшивій площині/. Справу у наснаженні мистецького твору емоційним потенціалом, докладніше кажучи - патрістичними виявами. Треба зазначити, що ми далекі від примітивізації цього питання шляхом згаданих суперечок у колах навіть утитурованих дискусантів, які проголошували парадоксальні фрази в роді " націоналізація малярського стилю " або " українзація малярської тематики ", що в логічному продовженні породжували такі нісенітниці, як преміювання Спілкою Мистців у Львові всяку " вишивану ", " пшенично-закопичену " та " героїчно-патрістичну " слабизну.

Українські мистці у великій більшості обтяжені нашим первородним гріхом - відсталістю від Західньої Європи і тим сами від її великого досвіду в питаннях формально й технічно - творчого порядку. Наше цьогочасне полження накладає на них важливе завдання, не лише озброюватися в західно-європейські нові досягнення, не лише репрезентувати українську культуру, але й посилено відшукувати свою національну та власну особовість в повоенному розположенні понять, почувань і стремлень. Усі наші творчі вияви у всіх галузях духової культури мусять сьогодні піднятися на ті вершини, що на них доля винесла наш нарід в його найбільшій історичній трагедії.

Не суперуємо цим ні трагічного патосу в тематиці, ні якоїсь окресленої формальної екстремности слідами напр. відгомонілого німецького експресіонізму.

Але всі почуваємо, що в нашому мистецтві, сьогодні, /тай не тільки в нашому/, мусять шорі корінно змінитися і малювати рожево-кремові натюрморти або пейзажі з " мрійною повітряною перспективою " таксамо непристойно є з уваги га скривавлену батьківшину, як вималювати порох на будуарні акти зі скобстливим сексуальним перчиком чи бездушні кубо-футуристичні елябрати.

З такими критеріями, на нашу думку слід би підходити до оцінки всіх наших культурних явищ і ними зважимо наші враження від ляндецької вистави.

Синтетичний реалізм, що в його плані працює декількох наших мистців, знайшов свій яскравий вислід у більшому полотні, над яким саме мистець працює, та виставленому

вуглевому автопортреті Михайла Кміта.  
Деяка простота в орудуванні світлотінню, що межує майже зі сухістю пластичного вислову, тільки підкреслює драматичну напруженість обличчя.

Чекаємо нових творів мистця, що має всі дані для того, щоби гідно репрезентувати наше сучасне мистецтво.

Милою несподіванкою був дебют талановитих початківців :  
В о р о н ю к а Володимира / учня Кміта в Мистецькій Школі у Львові / та Б а б и ч а Андрія.

Дебют був уловні удатний і ми з радістю вітаємо їхні надійні творчі почини. Обидва молоденькі мистці стоять на протилежних позиціях пластичного вислову хоч у зіставленні, взаємно себе доповнюють : понурий драматизм Воронюка у низьких кольористичних зверненнях /автопортрет, композиція з убитим бійцем/ переходить у високі ліричних позиціях Бабича до сонячної грайливості /полукипки, етюд зі сноповозами/. Знову ж недомагання в рисунку Воронюка "доповнює" деякий брак сміливості й розмаху у Бабича.

Але ми знаємо, що обидва молодці в своїх мешкально - їдальняно - спальних баракових майстернях насилено працюють і виглядаємо зацікавлені їхніми черговими досягненнями на найближчій виставі.

Степан С т е ц і в цікавіший у вуглевих рисунках, доволі слабкий у палітрі.

Микола Р е ш е т н я к , різьбар, зовсім удачно працює в акварельній техніці. Хоч тематична пересиченість його праць надає їм характер ілюстрацій - або малярських репортажів /сцена ревізії худоби німецькими грабниками в українському селі/, проте добре опанування акварелі дозволяє йому видобути з невдячного сюжету чимало свіжих, малярських ефектів.

Безвиразні акварельні пейзажики Миколи Н е д о п а к и повинні бути для автора докором совісти, що будучи архітектором, замість невідлуктих тирольських пейзажів, не показав краси української архітектури.

Крім вичислених, з українців брав участь і підписаний.

З чужинців передово місце зайняла естонка Верена Ю р - г е н з о н бравурною різьбою дольви Бетовена, де поєднано глибокий психологічний вираз із розмажною і монументальною обробкою матеріялової маси.

Аквареліст Б і н д е р австрієць, показав нам справжню майстерність у своїй техніці.

Також австрієць П і к а р глибше підходить до питань повоевненого мистецтва і намагається вирішити проблеми сучасного тематиком деколи навіть доволі макабричною в низці різноманітних графічних технік.  
Повторяємо, перевага української групи на цій виставі

над чужинцями завдячується слабизні співвиставці. Але факт, що творчість українців зраджує в загальному по-важні вимоги до себе і наполегливу працю, дає за поруку, що від майже кожного з них можна чекати не менше поваж-них успіхів.

В. Л а с о в с ь к и й

В. Гаврилук

Ф Р А Н Ц У З ь К И Й П Е Й З А Ж

/ З циклю: Мандрівки по малярських виставах /

Від осені минулого року відбуваються в Інсбруці мистець-кі вистави і ми бачили їх уже досить багато. В приміщенні музею Фердинанда тривають постійні вистави австрійських мистців, зате вистави французького мистецтва влаштовува-лися по різних приміщеннях. Першою виставою французького мистецтва, яку оглядали ми в зимовому сезоні, була виста-ва французького пейзажу, *genre de France*.

Вступ на виставу безплатний. Каталог із вступним словом Франсуа Моріяка, члена Французької Академії і відомого католицького поета.

Корисно буде вслухатися в тон його мови, його філософіч-ні думки, висловлені з приводу мистецтва.

Крізь твір мистця хоче Ф. Моріяк побачити з першу чергу людину. Він заявляє, що мистецький твір є відзеркален-ням суті людини, і, покликуючися на слова Аміє, піддає думку, що нпр. намальований краєвид це також відмальова-ний душевний стан. У чудовому трикутнику Франції, втиску-тої між Альпи, Піренеї та Океан, природа сформувала лю-дину своєрідно і характерні познани, тобто органічні прикмети тієї людини, ми спостерігаємо на величавій куль-турі, що її ця французька ладина здобувала впродовж сто-літь. Нпр. поміж трохи суворою, знодернізованим класиком мистецтвом А. Р. Антрала й етюдами В. Гассельта, що наві-яні глибоким ліризмом якогось недільного сонячного ранку, - існує незримий міст.

Ми оглядали світ крізь шкля мистецьких сугестій., - гово-рить Фр. Моріяк, коли пригадує нам відомий парадокс О. Тейльда, що природа наслідує мистецтво. По суті це те саме. Людина створює собі образ світу на лад випрацьова-них мистецтвом узорів. Моцарт у Парижі - об'язив нашим очам Моріс Утрільбо. Він виявив себе Фра - Анжеліком, малюючи периферії великого європейського Метрополісу, мов би ікони святих Мадон.

Але пригляньмося по черзі творам мистців. Перший, про якого ми вже згадали, Л. Р. Антраль виставив тільки одне полотно. Очевидні аналогії зв'язують його з кубістами та конструктивістами. Це в першу чергу треба віднести до будови його картин, а також говорить про не схематизація рисунку і малярська ошадність. Л. Р. Антраль змагає до ляпідарного вислову. Багато у нього ясного інтелектуалізму, що такій характерний для французької класи.

П. Бордо - заступають дві акварелі, на основі яких трудно собі уявити цього мистця. В усякому разі надихані вони чаром безпосередньо й особисто відчутого. П. Бордо є ліриком хвиляного настрою.

І. Брає - якого полотна змуть пригадують вам прийоми мистецтва Ель - Грека, заступають всетаки по своєрідному цікаву й доволі імпульсивну мистецьку індивідуальність. Вони мають багато театрального. Себе вони так збудовані, немов би творили тло якоїсь драматичної дії. Насправді - цей мистець грає також багато в ділянці театральної декорації і театрального костюму.

А. Брейо - малює дорогу між збіжжями, вітряковий млин з Галет, беріг Рони і тому подібні сюжети. Малює скромно, якомсь стиснено, не силкуючися ні на яке інше враження, як тільки, щоб вірно відобразити дороги йому кутки рідної околиці. І це все. Однак шляхетність його постави приневолює глядача позакати що мило творчість.

І. Серф подібно, як Л. Р. Антраль, приділяє більше уваги рисункам. В нього знаходимо натяки на кубізм. Він підпорядковує рисункам барвність, упрощує побачену дійсність і показує нам її як вшуканий синтетичний образ. В нього світ власний, прогуманий підхід до дійсності. Його картини можуть давати багато задоволення інтелегентному глядачеві, що любить аналізувати мистецькі проблеми.

Картини М. Франсуа діють передусім настроєм, сірим, тяжким настроєм меланхолії, яким вони навіяні. Це меланхолія, що віє від землі, від її матеріальності. Його малярська Гама збудована в основному на двох тонах, на холодній сіро-зеленій і на важкій темно-бронзовій. Він грає глухими клітатами. Ані вегетація, яку він малює мов крізь сон, ані цих кілька чорних птахів, що неначе би літають, - не можуть відсунути від глядача настирливу думку, що все це тільки метаморфоза матерії.

Зовсім інший світ змальовує Ван Гассель, якого всі три невеличкі згюки називаються пейзажами Франції. В передньому слові до каталогу звиряється його автор Фр. Моріак, що на одному із них зображена його рідна хата. В. Гассель малює ідеальність, коли так можливо висловитися. Але не значить це, що він ідеалізує, навпаки, він відображує те, що бачить, і так як він це

бачить. Засвоївши собі прийоми імпресіонізму, він поглиблює своє мистецтво студією об'єктивної дійсності. Він властиво не причеплутий до ніякої школи чи напрямку. Ван Гассель є членом Institut de France і носієм кількох відзначень, та членом академії des Beaux Arts

Д е б у н і - зраджує нахил до віртуозності. Він уміє грати тонкощами різних випуканих прийомів фактури. Ви можете, очевидно, незірити в автентичність його зображення, а навіть емоцій, але ви не відмовите йому мистецької культури.

Р. М а с к а р може найбільш юнацьким духом серед усіх, що виставляють - сонячний, усміхнений і свіжий. В його картинах не дошукуйтесь жодної філософської проблематики. Від того він вільний. Він залюблений в об'яву, соковито - кольоритну достинність. Його нахил до великих ліній пригадує трохи Дірена.

М о н т е з і н - дав подих світу, що відійшов у минуле. Наш нервовий зір відпочиває на цих пляжах, залитих золотим сонцем, де згуртувалися багряним натовпом, гарно одягнені, напевне безжурні люди. Коли це було? Справді, чудово під гарячим сонцем піддаватися подувам, що віють від холодного моря. Ці етюди розчулюють соняшнок поетичністю нам майже незрозумілого Ельдорадо. Ми переживаємо якісь далекі навіяння з новел безсмертного Гю - Мопасана. І за ці зворушення ми вдячні.

М. П а р т ю р і е - , що виставив цілий ряд пейзажів, належить до ряду тих мистців, до яких сприймання треба перебороти деякі упередження. З першого погляду його зовнішня суворість може відштовхнути поверховного глядача. Але коли ви завдали собі зусиль вдуматися в цю складну індивідуальність, ви відчуєте велику насолоду від поваги цього мистецтва. Його Peusages dans les Alpes безперечно одій з наймаркантніших на цій виставі. - Треба відзначити його зусиль оригінальність, його аскетичний артизм. До чого він прагне, вироблюючи так органічно на своїх полотнах химерність земної поверхні, з якою так тісно сиділися бурями хамі й дерева? Треба думати - він хоче висловити елементарність, силу, сукупність матерії - і самотійність ладського індивідуума.

Померлий у 1944 р. Г. Р і ю був блискучим і високо надійним учнем школи декоративного мистецтва. На виставі бачимо кілька, справді віртуозних його акварель зі сюжетами архітектури. Їхня конструкційна гладкість пригадує сонети. Ці рисунки такі поетичні і гарні, що ми не радо залишасмо їх. Можливо тому, що вони зродилися із широкого світлого захоплення власне красою.

А. Т р е в е - приневолено зосереджуватися в рямцях сенсаційного змісту намальованої картини. А треба визнати щиро, що голод на т. зв. зміст у нас помітно зростає. А. Треве своїм мистецтвом каже очевидно, що динаміка цікавіша й барвніша і тому він шкідує її.

А. Треве заявляє також, що урбанізм, це не тільки мури архитектур, але й люди, що їх оживляють. Так А. Треве шкiцує свіжо й кольоритно рухливі урбаністичні сензації.

Е. Сорія малює морські пристані. Довгі горизонтальні лінії, які панують у його картинах - це графічний мотив безмежності, а ці будинки, що, згуртовані на побережжі океану, насувають нам рефлексію про вічну стурбованість людини в обличчі суврої природної стихії.

Вкінці одним експонатом заступлений Моріс Утрільйо.

Цікаво, коли на салі серед інших картин ви можете навіть не помітити цієї скромної дощечки, замальованої якимись до болю правдивим піском, то вистачить, якщо лиш раз кинете на неї очима, щоб вийшовши з вистави, не могли обігнатися від її велитенської сугестії. Вона заслонить вам усе інше, все інше ...

Закінчим цей короткий огляд вистави французького пейзажу в Інсбруці - словами Фр. Меріяка :

" Не знаю, чи мої уваги з приводу картин, що їх Франція посилає в Австрію, - гармонізують зі самими картинами, але я певний, що по той бік суперечок, ненависти й гризні - мистецтво Франції хоче об'явити народам Європи цю висоту, на якій людина придибляється до людини і пізнає в ній брата. У цій височині, усвідомлюючи собі нашу загальну людську гідність, ми почуваємо себе ув'язнені тими самими переживаннями, що продовжуватиметься навіть по нашій смерті ".

~~Стих безтрудо́тний сміх і спова́жнили~~

Тягар робочих зіг наліг мені на плечи  
Стих безтрудо́тний сміх і спова́жнили  
речи

І голос чує з настирливо-шореткий:  
Лукавий наймит! А де ж цорободіжді  
Де шлди твоїх трунів і творчости твоєї?  
Чи ж доре ти робив над чорною риллею ?  
Чи встигнеш, поки день, скінчить свої  
жнива ?

/М. З е р о в /

М. Лев.

## ЮРІЙ НАРБУТ

Крифом Відродження Української Графіки

/ довідка /

Саме в травні минуло 26 років від смерти великого мистця Юрія Нарбута. Мабуть немає між нами людини, яка не знала б, хто такий Юрій Нарбут. Але, щоб лише знати, що така постать була і що вона займає "якесь місце" в розвою українського мистецтва і культури взагалі, цього дуже мало. Про Нарбута треба знати більше. Не лише треба знати - ми мусимо знати, якщо хочемо себе називати культурними.

Не маю на меті дати твір про Нарбута, який мав би суперничати з творами істориків мистецтва і дати певний образ мистця і його праці; хочу тільки навести короткий нарис, з якого можна б мати про мистця хоча б загальні скромні відомості.

Юрій Нарбут народився 25 лютого 1886 р. на хуторі Нарбутівці біля історичного Глухого, в старій козацькій старшинській сім'ї. Початки графічного мистецтва пізнав він у Петербурзькій робітні знаменитого тоді Білігіна.

Як ілюстратор дитячих видань познайомлюється з історичним минулим - пам'ятками Гетьманщини, та виявляє нахил до української тематики.

У 1909 році виїздить до Мюнхену, де вчиться у проф. Гельона. Не на довго залишається мистець в Мюнхені, бо вже 1910 р. вертається до Петербургу.

Його професори не залишили по собі і сліду власних впливів у Нарбутових працях. Тут саме виявляється його індивідуальність і твердий характер в шуканні нових форм, що так різко відбивалися від Мюнхенської і Петербурзької шкіл.

Історія минулого нашої Батьківщини і любов до неї вирилася в ньому слід і дала вираз європейського майстра високої класи. Не Мюнхен, не Петербург, як можна би подумати, дали йому цей європеїзм - то дав йому Глухів.

"Абсолютно провінційальної гімназії в Україні, приїжджаючи до Петербурга, був там ближчим європейцем ніж" столичні "майжанці..." - так пише про Нарбута наш мистецтвознавець Волод. Січинський, який вчився в Петербурзі майже рівночасно з Нарбутом.

Найбільш улюбленою тематикою нарбутівської Графіки була геральдика. І так дав він в українську культурну скарбницю такі твори, як "Малоросійський Гербовник" /1914/, "Герб гетьманов Малороссій" /1915/ а далі низку графічних оформлень таких книг, як "Галиція" і "Хорковенія". Великі признання дає собі Нарбут в російських мистецтво-знавців, чого дивом то, що саме йому, а не російському мистцеві дали оформити пам'яткове видання російського павільйону на міжнародній виставі друкарства в Ляйпцігу 1914 р.

Підчас революції 1917 р. Нарбут з захопленням кидається до праці. Самостійницькі ідеї підштовхують його і в тому часі працює він в Петербурзі над українською абеткою для дітей.

Тоді, коли повстає Українська Центральна Рада, приїздить Нарбут до Києва, де опрацьовує створення Української Академії Мистецтва і проєктує українські державні банкноти, а відтак стає професором графічного відділу Академії, а в грудні 1918 р. - ректором, залишаючись ним аж до смерті.

Воєнні злидні й часта зміна влади підірвала його здоров'я. Занедужав Нарбут на черевний тиф, запалення печінки і жовтаницю. Ще один радісний момент переживає мистець - прихід українських військ. Коротке і цінне життя вірвалося 23 травня 1920 р., себто у 34-му році.

Творчість Нарбута залишила глибокий виразний слід в українському мистецтві. Приглянутися ближче працям, завважується послідовну й свідому зміну, яка постійно переходить до логічної конструкції і стилістичної синтези.

Початкові праці Нарбута відзначаються оригінальністю в будові форми, а далі послідовно видна певність лінії та ритміка шрифту, яку він у пізніших роках так удосконалив, надаючи йому чистоту форми кожної літери та виразу в цілому.

В книжковій графіці доходить Нарбут до вершин, на яких знаходить зв'язок між друкарським шрифтом та ілюстрацією, в чому випереджує тодішню книжкову графіку східньої і західньої Європи.

Незрівняно чітка і гармонійна лінія, розподіл білих і чорних площ, як і надзвичайно тонкий хоч інтенсивний кольорит, характеризують його графічну творчість.

Період його творчости на українському ґрунті доходить до найвищого рівня, зникає петербурська переладованість предметів і форм, заступає її простота і логічність композиції і прецизність ліній, а що найвартіше - це те, що повстає н о в и й с у т о у к р а ї н с ь к и й с т и л ь. Нарбут захоплюється козацьким барокком, на якому будує цей чисто новий український стиль. Барокко бере він на ціле, а радше його кістяк, на якому вкладає тіло нової форми, викидаючи зі старого стилю зайві прикраси й переладкування ними, подаючи нам його в новому модерному оформленні. Одною з таких зразкових праць є обгортка до часопису " Наше минуле " /Київ 1918 р./

В меморіальній графіці Нарбута бачимо великі досягнення - грамоти, дипломи, свідоцтва та дві серії карт до гри. Видатне місце в графіці мають рисунки українських державних знаків: це знаменитий осяг української Графіки взагалі.

В особі Нарбута маємо мистця, що не лише залишив по



собі величезну графічну спадщину, але й людину сильної індивідуальності, якої творчість йшла поруч стихійного пробудження українського народу. І Нарбут дає приклад, якою може бути творча сила на ґрунті нашої мистецької культури.

Нарбут залишив нам спадщину, яка ще довго буде кормити наступників - графіків духом і його мистецькою творчістю.

В. Р. Б.

### Б Л А К И Т Н А   А В Н Т Ю Р А

Блакитна авнтюра - ревія / водевіль ? / Драматична Школа - Ляндек - Постановка реж. И. Гірняка.

Треба привітати наполегливу працю Драматичної Школи під керуванням реж. И. Гірняка - це перше, що чулося, коли в перерві між двома частинами ревії стоїте на передбараківській площі ляндецького табору. Прихильники та "вороги" Школи мусять признати одне - кожна праця видає плоди, треба лише ясно поставити перед собою своє завдання та до нього прямувати. З такої точки зору й треба розглядати останню ревію, яка є кроком уперед в праці Школи. Що за завдання мав її автор - який зі скромности не хотів появитися на сцені, що дехто взяв це за брак зідваги ставити чоло надто ревним оборонцям "покриджених". А саме йшло про цих покриджених, чи тих, хто почувався, що ревія його у великій мірі затеркнула. Бо не можна було не реагувати на цю с а т и р у, яка надавала весь тон ревії. І саме в цьому заслуга театру: виховувати глядача, показувати хиби людини і намагатися покращити її духовість. Наш театр на чужині під теперішню пору має свої специфічні завдання, про яких багато говориться, і чого торкатися тут не є нашим завданням. Одне лише з цього, що має він виконати, є теж головне: заступити браки та недоліки в середниках виховання широких мас наших емігрантів. Як виконала це ревія?

Ми переконані, що саме вже гостра реакція деяких кругів, була частинним доказом, що слова правди впали таки там, куди вони прямували. Ми також впевнені, що постановка ця є лише одним етапом у праці театру та що школа взялась за такий жанр не лише тому, щоб шукати легкого виходу з проблеми сценарія, але тому саме, що визнає необхідну конечність такого жанру та манери в наших днях.

Це не була ревія в точному розумінні цього слова - бо тут авторі треба було зробити один крок - може він його зробить другим разом - і ми мали б навіть драматичний

2

твір, пов'язаний акцією та головним героєм. Така розв'язка справи говорить теж про працю автора та його старання дати такий драматичний твір.

Постановка виказує все зусилля взяти з молодого актора - бо на таким людським матеріалі опирається головна Школа - все, що він в силі дати. Ми не могли б сказати, що хтось з виконавців не вивів своєї креації, як слід. Кожен дав те, що на ступні свого "драматичного розвитку" міг дати. Ясно, що тут відзначається гра артистів, які на сценічних дошках побували вже давніше. В першу чергу треба підкреслити гру А. Кривенького - його свобода та переконливість в сцені. "Народний Університет" говорить, що він в питомих собі ролях може бути актором непересічної величини. Та одне треба тут підкреслити - часта переміна роль та зв'язана з тим духова "перестановка" є великим мінусом у праці актора, тим більше початкуючого. Тут не може він обдумати та вжитись в свою роль на цілий вечір, тут він мусів себе поділити на частинки та персонажі і кожному з них дати щось з себе: саме, в б и т и с в о ю особу, не змогло багато з виконавців. Але тут зовсім не їх вина: ревія буда не лише показом акробатичної чи танцювальної техніки та досягнень, але також драматичної гри. Не можна вимагати цього поєднання в учнях Школи, до не вдається часто багатолітнім артистам.

Як сприймала публіка сатиру - ревію? Ми мали змогу спостерегти одне: бурхливу навіть реакцію на наявні та пересічні дотепи та "тріки", та несмілий відрх, майже неспостережений, на тонкий дотеп чи гірку іронію. Ми пригадувалися, чи великій частині глядача не відходить взагалі з поля зору ця виховна роль вистави - чи він лише бавиться і те, що постановка висміває, він приймає як добру монету. А вже сумніваємося, чи цей глядач сприйме поважну річ. Тут - в "Блакитній Авантюрі" - музика та танок була для деякого самою основою його зацікавлення - і він з нетерпеливістю ждав, коли закінчиться ця "балаканина", але що буде, коли ця розмова буде основою постановки? Коли вся вага буде на слові - і не дешево патріотичним - це ще сприймають - але глибоко-трагічним? Наша думка - театр повинен дати щось з того жанру, навіть не дивлячись на невдячного глядача. А може - ... Може постановка таких ревій приготує глядача сприймати поважні речі?

Школі бажаємо успіху - та скорого побачення на новій прем'єрі. Тоді може матимемо змогу говорити більше про акторів та їх гру, бо останнім разом ми бачили - кажучи правду - лише пів сцени. Хто залишився в лівій - його ми вже не змогли спостерегти. Децю скривлений кут "зору" ...

Б.Р - к

## Д Р А М А Т И Ч Н А Ш К О Л А

Питання українського театру на чужині є одним із основних. Нам треба йому тим більше присвятити скріплену увагу, бо в час, коли немає державного ані громадського авторитетного та ексикутивного чинника, який кермував би шляхами розвитку театру, виринає велика небезпека, що театр не то що не піде крок у перід, але - навпаки - залишаючись чи повертаючись до етапів, які вже поза нами - стратить усю вагу свого існування. Питання це зачоркує й театр і драматургів, себто : актора й автора.

Спробою, дати нові кваліфіковані кадри театральних робітників, є робота Драматичної школи в Ляндеку під керівництвом реж. Й. Гірняка. Містимо тут короткі завваги співробітника театру й раді були б почути інші теж голоси на цю тему - Р е д а к ц і я .

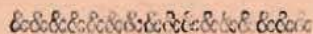
Виховати молодого актора є основним завданням драматичної школи. Школа з відповідним пляном навчання, ясною метою та повно усвідомленими і спрацизованими мистецькими й громадськими завданнями. Розглядаючи театр, як особливу форму мистецької діяльності, драматична школа вважає, що театр є одним із найсильніших засобів впливати на глядача і формувати його психіку. Тому треба притягнути театр до громадянської роботи, і зробити його всенароднім добром з увагою на всенародні інтереси. Але театр тільки тоді зможе виконати свою всенародню роль, коли він стоятиме на високому мистецькому рівні. Організація людської психіки така, що до неї можна дібратися тільки дуже тонкими й делікатними засобами, тобто справжнім мистецтвом. В тім і криється велика сила мистецтва, що воно може зворушувати, впливати, виховувати й побуджувати людську психіку. Коли хочемо використати театральне мистецтво як засіб формувати нашу народну психіку, мусимо пильнувати, щоб це мистецтво було мистецтвом високої кляси.

Отакі громадські і мистецькі заложення лежать ув основі драматичної школи, яка поставила собі за мету виховати і вишколити нового повнокваліфікованого актора - громадянина, свідомого своїх мистецьких і громадських завдань. Водночас драматична школа має створити ядро для нового українського театру, здібного виконати свою суспільну місію.

Вишкіл і виховання нового актора йде шляхом : 1/ свідомої й отвертої настанови на громадські обовязки актора й театру і 2/ фахової підготовки і освіти, бо тільки висока кваліфікованість актора дасть запоруку, що театр стане в нашому громадському життю тим чинником якого саме нам тепер хибує.

Фахову підготовку й освіту мають дати молодому акторові систематичні теоретичні виклади окремих предметів, які входять в програму навчання. Це такі предмети як : мистецтво актора, мистецтво читання, дикція, далі відомості з історії світового театру, відомості з історії рідної і чужої драматичної літератури, історія українського театру, теорія драматичної творчости, психологія, відомості з історії філософії та з інших ділянок мистецтва. Настанову актора на громадянські обовязки мають дати приклади з історії українського і світового театру, приклади з історії української і світової драматичної літератури, окремі гутірки та приклади з історії українського визвольного руху.

Практична робота має закріпити молодому акторові набуті спеціальні відомості за допомогою відповідного учбового матеріалу, а репертуарна робота має дати акторові змогу перевірити свої здібності і поступ у вишколі з одного боку, і з другого - дати громадянству наглядний доказ праці і досягнень школи з тим, що школа добирає такий репертуар, який іде по лінії ідеологічних заłoженъ школи. Саме тому в репертуарі школи особливе значення має громадська сатира, як один із засобів викривати і висміювати нездорові явища серед суспільности. Цей рід літературної творчости має і матиме в репертуарі школи особливе місце, дарма, що ті чи інші групи людей, не маючи зрозуміння для сатири, ставляться до того рода вистав вороже. Однаково ж, щоб майбутній український театр зміг виконати своє громадське завдання, він мусить мати відповідний репертуар. Наша драматична література взагалі бідна, а на такі твори, яких потребує і потребуватиме новий театр особливо. Тому школа підготовляє не тільки а к т о р а, але й а в т о р а, який би, засвоївши ідеологію школи, зміг постачати новому театрові новий репертуар. З цією метою школа старасться притягати до себе письменників, які, розуміючи запотребування, даватимуть такі твори, яких вимагає наше сучасне положення і наш час. Початки вже є. Може вони ще дуже скромні, але маємо надію, що до цієї роботи пристануть інші наші письменники, яким добро нашої громади лежить на серці. Миррадо вітаємо письменників, які разом із нами пристануть до будови нового громадянського театру.



ік.

=====

## В НАЧАЛІ БІ СЛОВО

Коли Товариство Письменників і Журналістів ім. І.Франка вибрало Василя Стефаника своїм головою /вже не тямлю дати/, автор твору "Моє слово" оповідав за спільною вечерею із гуртом українських діячів пера про техніку свого писання : як він бореться із живим словом, як важко вбрати у слова зміст і яку роль грає слово в його творах і його письменницькому самопочуванні. Зрештою, Стефаник, відкриваючи тоді рубець тайни успіху своїх творів, не виявляв ніякої ревеляції : адже це така відома правда, що вона межує із комунізмом, - правда про мову як найперший інструмент письменницької творчості і найперший критерій письменницької вартості. Можна суперечитись, в якій черзі вишикувати всі дальші критерії : ідею, сюжет, композицію, нарраційний хист, стиль. Але чистота й багатство літературної мови м у с я т ь стояти на першому місці на письменницькому станку і це така аксіома, яка виключає всяку дискусію.

Коли інколи виринають у нас сумніви, чи ми нація "стара" чи "молода" /невідомо, що краще, бо - мовляв - "стара" має різні історичні прецеденси та претенсії засідати у гурті націй із "стажем", знову ж "молода" має моральне право до експансії у чотирьох напрямках світу! /то в одному пункті ми нація безумовно д у ж е молода: у пункті літературної мови. Не тому, щоб її не було, і прегарної і багатой. Але тому, що раз-ураз стрічаємо жалюгідні прояви повного нехтування і чистотою і красою і багатством рідної літературної мови, і то саме серед братії, яка п и м е, або в и д а є. Ще жалюгідніший прояв, який творить у нас зовсім недоцінюване, проте пресумне ціле суспільне явище : українська інтелігенція у своїй масі г о в о р и т ь жахливою мовою, не стежить за тим, як говорить і не вбачає у своїй галицько-польській чи наддніпрянсько-малоросійській тарбарщині ніякого прогріху ! Просимо прислухатись уважно розмові в будь якому українському інтелігентському товаристві, або ще краще - стенографувати ту розмову й потім візчитати її : скільки мовних диковин знайдете там, скільки прерізних "ізмів", які глузують собі з духа української мови ! Далі : яке повне незнання української термінології - природничой, математичной, медичной, технічної. Скажете : виховання й освіта у чужинецьких школах, відсутність численних кадрів рідних фахівців із різних длян, брак поширеної фахової преси. Правда, але ж це більшою правдою є факт, що мало хто /чи взагалі хтонебудь?!/ з отих лікарів, учителів, інженерів і працівників, які вийшли з чужинецьких високих шкіл, цікавився і цікавиться українською термінологією у с в о ї й в л а с н і й п р о ф е с і ї. тоді, коли не тільки сама плягонічна цікавість, але й бездоганне опанування її і користування нею повинно бу-

ти - вибачте за слово - собачим обов'язком кожного такого нашого інтелігента з високою освітою.

У роках між першою і другою світовою війною поведено у нас у краю боротьбу за чистоту рідної мови. У кожній редакції кожного часопису присв'ячували мовній коректі чимало уваги, з більшим або меншим успіхом в окремих випадках, проте таки у загальному підсумкові з велитенським успіхом. Появилися "мовні кутики", ТОПІЖ улаштував дискусійні вечори, питання мови й парвопису належали до залізного репертуару часописної тематики. Правда, все ще важко було втокмачити людям, що м о в а стоїть на першому місці, а п р а в о п и с на д у ж е д а л е к о м у і що цих двох речей не можна переплутувати; що творцями й суддями чистоти й краси мови не є філологи, а тим менше грамматики, тільки письменники і журналісти і тому напр. зовсім фальшиво покликуватися на такі словники, що їхні автори ніколи не були мовознавцями та у користуванні джерелами поруч із зернами не цуралися і кукілю; що стежити за чистотою літературної мови /не тільки у писанні, але й говоренні/ не значить збіднювати рідну мову, задукуватися перед уживанням безлічі прийнятих і закорінених слів та зворотів, прикметних хоч би тільки для обласного говору чи говірки, але - не вживати таких слів і зворотів, які навіть не є привілеєм розірки, тільки зовсім звичайним запозиченням в одній із двох слав'янських мов, яких наш загал - до речі - тек не знає і тому раз-ураз попадає із Скільли в Харибду /зтікаючи від польщини вживає чисто російських слів і навіпаки/.

З переїздом на чужину трьохсот тисяч українців, питання чистоти рідної мови стає проблемою не тільки національної еліти, інтелектуальної верхівки чи взагалі всієї інтелігенції, але - поруч із збереженням фізичної екзистенції - найпершою культурно-суспільною проблемою, якою є збереження свого національного "я". У краю ми ремствували на наших земляків в Америці, які не вміють зарадити майже повній денационалізації вже не внуків, а дітей та боряться проти асиміляційної стихії американської цивілізації - двоюмовними часописами й деякими підручниками і вічними відгріванням театральної української побутовщини. Зaledве рік минув з того часу, як отих 300 тисяч українських емігрантів розпошилось по середній Європі. Скільки чужих слів увійшло вже непомітно в наш словник щоденного вжитку! А колись ми сміялись з "русина-воєка", який вертався з австрійської три-річної військової служби і вважав "панською" мовою словесну саламаху, яку сам зварив собі під впливом вивчених кількохсот окремих слів "кухонної" /чи касарняної/ німецької мови.

Хто вчить громадянство добре говорити рідною мовою? Школа, часопис, книжка, театр, проповіді, відчити. В умовинах емігрантського животіння все це шкутильгає. Школа мізерна, випадково підібрані вчителі, ні учні ні

вчителі не прив'язані до шкільної установи, яка не грає ролі виховного чинника; преси зовсім нема, а та, яка є, не є пресою, тільки її бідною підмінкою та не має масового поширення, з рідного театру вряди-годи користають тільки таборовики, а коли театр діє для "компромітації", а не "репрезентації", то тільки ширить баламутство /я чув теж у Ляндені куплети з репертуару колишнього "Веселого Львова": який це жажливий львівський жаргон!;/ священний кадр таксамо зібраний випадково, не має станової літератури ні актуального порівняльного критерія, а реферати доступні теж тільки для тих нечисленних, що ними цікавляться, і зправиль звертають більше уваги на зміст, як на форму. Мама українських дітей мало звертають уваги на навчання своїх дітей г а р н о ї української мови і діти замолоду нахалуються виразів та зворотів, що їх згодом нема кому викоринити. А чим довше триватиме еміграція, тим менше люди звертатимуть уваги на те, як вони говорять по українськи, вважаючи достаточною даниною патріотизмові, що взагалі рідної мови ще не забули.

Ясно, що в такій ситуації особлива відповідальність тяжить на всіх тих, які мають безпосередній вплив на вулчий чи лиричний гурт співтоваришів емігрантської доли-недолі, щоб учити їх стежити за власною мовою, звертати їм увагу на мовні дивогляди та систематично корегувати їх. Нема у нас преси у привичному розумінні цього слова. Проте ті періодики й неперіодичні видання, які появляються, м у с я т ь т я м и т и, що найпершою їхньою місією є писати доброю мовою. Аргументи: "нема в нас нікого, хто міг би проводити мовну коректу", або "технічно неможливо у нас піддавати мовній коректі всі рукописи" - ніяк не виправдують появи часопису чи збірника, в якому кишить від слів і зворотів, може добрих у часах маніфесту Галицької Руської Ради, але недопускаль-них у часах існування українських перекладів найкращих класиків світа. Маю перед собою кілька останніх емігрантських видань. Майже в усіх них - велика нерівність мови у кожному з тих видань між окремими статтями й замітками; поруч із нарисами, що їх читається з насолодою. якісь такі мовні викидаси й викрутаси, як тоді, коли у наших священничих домах лунала це польська мова, а справжньою національною революцією була поява побожної пісні "Красна Дівиче вір ти мені, чувственну пісню пою Тобі". Найкращий зміст такого видання перекреслений фактом знування над рідною літературною мовою та активною пропагандою дальшого такого збиткування. У нас звикли виправдуватись: "Я вже старий ..." або "Я не фахівець мови ..." Відповідь тільки одна: "То не пиши! А коли вже хочеш конче, щоб твоя думка опинилась на папері, розкажи її такому, хто вміє писати. А коли нема такого, то краще, щоб твоя "геніяльна" думка так і залишилась в ембріональному стані, ніж має появитись на світ жалюгідною калікою".

Др. Володимир Охримович так хвилювався, знаходячи щоденно за час свого редагування "Діла" друкарські помилки

у тому щоденнику, що врешті зрікся головного редакторства. Знаю цілий ряд чільних українських діячів, які як передумову видруккування їхніх статей чи брошур ставили - перевести спершу добре мовну коректуру їхнього рукопису. Митрополит Шептицький теж ніколи не стояв на становищі, що його твори, це "табу". Знову ж існує безліч таких, які "пишуть" /навіть не конче графомани/, та які воюють за кожне слово, кожен фразу й зворот, не маючи на це жодного морального права. Є в українській літературі великі і плідні письменники, яких твори писані такою поганою мовою, що при складанні "Словника живої мови" під редакцією проф. Агатангела Кримського не можна було зачерпнути з них буквально ні одного пікавого новотвору, який відповідав би духові української мови /В. Винниченко/. Є теж письменники й журналісти, яких мова не пливе, як ручай, а скрипить і дудонить, як немазаний чумацький віз по кам'янистій дорозі: така важка, мозолиста, штучна і кована. Головним гріхом галичан є не так чужі слова і звороти, як радше наскрізь неукраїнська складня. Мова надніпрянців перемішана також отими двома -ізмами, зате здебільша чиста прикметною українською лексикою. Бувають теж і такі мовні к о р е к т о р и, які забувають, що вони не мають права своєю коректурою нівечити с т и л ю, прикметного даному авторові, та не можуть ставити на кожному рукописі власну, завжди таку саму, печатку. Відомо, яку велитенську прислугу склали деякі редактори деяких авторів українському письменству, навіть подекуди проти волі самих авторів. Широкий загал читачів звичайно поняття не має, як виглядали статті і книжки у своєму первісному стані та скільки праці вкладено, заки вони появилися так, як появилися! Покійний проф. В. Сімович, один із наших найкращих мовознавців, до розпуки доводив кожен редакцію і друкарню, в якій мав діло, переводючи коректуру своїх власних і довірених йому речей по десять разів.

**S e t e r a m s e n s e o** : Дбаймо за чистоту рідної мови у слові й письмі, бо чим поганішою ставатиме мова української еміграції, тим тоншою нитка, яка нас в'яже з рідними землями! Тому обов'язком емігрантів, які пишуть і видають, обов'язком емігрантів, які цікавляться і журяться емігрантською проблематикою, є викресати і піддержати єдину амбіцію, якої не вільно спекуватися: дбати за те добро, що його маємо відколи почали видавати з себе артикуловані згуки, аж по час, коли їх уже не всилі видати. Дбаймо за нього не менше, як дбаємо за своє тіло, за нігті чи зуби, що їх уважаємо звичайною річчю чистоти, дбаймо бодай у дрібній частинці стільки, як дбаємо за свій шлунок що ним журимось на еміграції - найбільше.

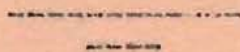
На початку світа було Слово, як символ закінчення хаосу. Слово є ланкою, яка в'яже людського духа, не дозволяючи йому розшпиритися в хаосі, і пригадує людям спільноту. Словом визначає людина своє місце у часі й просторі, і нам треба д о б р о г о слова, щоб уміти визна-



чувати себе у незнаних просторах, у Бог зна як довгому ще часі.

Чи думав Шевченко округло сотню років також про теперішню еміграцію, коли писав :

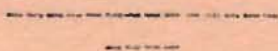
"... Возвеличу малих отих рабів німих.  
Я на сторожі коло їх поставлю Слово..."



Від Р е д а к ц і ї : Від цього числа вводимо постійний

"М о в н и й К у т и к"

Просимо Вп Читачів присилати до нього свої завваги, які торкаються справи : окремих виразів, складні і фразеології.



М О В Н И Й К У Т И К

/Приміри виписані з останніх чисел українських видань в Австрії та з дискусії і доповідей на різних сходинах і нарадах./

В ж и т о :

"голосити" /правду/

/поль.: głosić /

"побідник" /рос./

"шлятися" /рос./

"побут" /поль.: po-  
but /

"шницці" /нім., поль./

"вернути /до часів/

П о в њ н н о б у т и :

проповідувати, пропагувати  
тсвиригати,

"голосити" - голосно плакати  
/поль.: gawodzić/

від цього: колишні професійні  
"голосільниці"  
"голосіння".

переможець; "побіда" - перемога,  
"побідний" - переможний.

швенчатися, вештатися.

перебування; "побут" тільки  
в етнографічному розумінні  
/побутська п'еса/.

сіканці;

вернутися; "вертати" - віддавати.  
Що інше: "повертати, за-  
вертати" /консм, возом/.

"поповнювати" /злочин/  
типово польський зворот / porępniać - /

"образування" /рос./

"заставити" /рос./

"зглядно" /один із найпоганіших і, на жаль, найчастіше вживаних польонізмів/.

"зі згляду" /як вище/

"пожар" /поль./

"не спроможний дати твору"

"воздух" /рос./

"случай" /рос./

"на університеті" /поль./

"вибересь" /галицька архаїчна форма/

"мущина" /рос./

доконати, робити, діяти;  
"поповнити" можна склянку води або міх січки.

освіта; "образований" - освічений.

спонукати, примусити, присилувати, казати;  
"заставити" можна двері столу;

"застана" - військовий термін /штучна перешкода/.

чи так, чи то, чи, або;  
"зглядно невеликий" - розмірно невеликий; "зглядно поняття" - розмірне поняття;  
"теорія зглядности" - теорія релятивності.

з уваги на; у нас уживають часто "з огляду": "огляд" має інше значення:

обзор /огляд преси/.

Слова "згляд" -

у нас нема /подекуди "увага"/.

ножежа; "пожарна сторожа" - ножезна сторожа.

не спроможний дати твір; після негатиї тільки тоді, коли іменник безпосередньо від неї залежний /беру ніж, не беру ножа/.

повітря; "воздух" тільки в значенні поганого повітря /оморід/;  
зрештє: повітреплав, повітряна труба і т.д.

воздушний флот - літунство.

випадок; "случайно" - випадково.

в університеті; зате заміт, що треба казати тільки "в Україні." не зовсім стійкий, бо й у Шевченка стрічаємо "на Україні..."

вибереться;

чоловік; але: мужеський тип, 100-відсотковий мужчина /жч" а не "ц"/.

К Е Р М А літературно - мистецький і науковий збірник.  
1946 січень - березень, Зальцбург. Накл. Фон-  
ду Укр. Культ. при У К Зальцбург.

Коли б вже щось сказати про Збірник, як цілість, то в першу чергу належить підкреслити його появу, як явище дуже корисне. Все ж він є доказом, що українська еміграція не в усіх своїх прошарках гайнує дорожочинний час і що її деяка частина виявляє волю до змагання і працею.

Однак інакше мусить випасти осуд, коли схочемо проаналізувати зміст Збірника. Думка наша мусить змінитися, залежно від поодиноких частей Збірника, авторів, як і різних творів того ж самого автора. Популярно - наукова частина витримана на відповідному рівні. Гірше заступлена белетристика, а ще слабше - поезія.

П о е т і в виступило у Збірнику сім. Коли б ішло лише про спробу віршування початківців, то ми таки вважали б її здебільша невдатною. А. К о л о м и е ц ь приносить п'ять віршів. У них зраджує він нахил до моралізування і віршованої публіцистики. Якщо вже хоче конче орудувати віршевою формою, при більшому накладі праці зміг би, на нашу думку, дати дещо вартісного в жанрі сатири. Із поданих у Збірнику спроб заслуговує на увагу лише вірш " Вони ", в якому вдається авторові бодай частинно кинути якийсь образ. Інші спроби вважаємо невдалими.

Найкращій думці філософського життєвого чи патріотичного характеру не вистачає дати віршовану форму, коли вона висловлена буз мистецької напруги, коли авторові не вдається замкнути в слова якогось шляхетного зворушення, яке сам мусить пережити при праці, або бодай дати як вже не барвистий то хоча чіткий образ. Позитивні максимуми характеру гасел хай вже краще лунають із промовницьких трибун або хай зберігають характер вислову приватних розмов, як мали б губитися у словесному нагроможденні неперекозлих і безбарвних образів а то навіть і клеєних із риму і ритму слів вірша. Однак що найголовніше і на що нема ніякої рецепти - це саме творчий с м а к . Якщо його бракує людині, що займається мистецтвом, то так само, якби бракувало його кухареві, що хоче займатися варенням. Смак у будові образу, в словотворенні і доборі слова, мелодії звуків, образів і вражень, ба навіть і певних банальностей - оце все, в чому криється вмідість автора, що хоче закріпити думку або зворушення, якщо він їх має або здібний їх творити. Ці загальні уваги віднести можна майже до всіх авторів Збірника.

В. С к о р у п с ь к и й дає теж п'ять віршів нерівних якісно. Не врятують їх ніколи найміцніші і найтвердші слова ні малюнки бляшаних жовняників малого Ромця.

А з означенням дівочого серця, як " серце кучеряве " в нашій літературі стрічаємося таки мабуть вперше, коли

" у дні напнутої, як лук, тривоги " грізний лицар скаже " їй тільки коротко : Прощай ! " Очевидно, може і її серце таки дійсно покучерявити у таку грізну хвилину розставання. Як інакше і як правдиво віддає такий момент от хочби народня пісня " Іхав козак за Дунай... " Все ж Скорупський у двох мініатюрах зраджується, що він уміє переживати шире і має здібність дати поетичний образ / "Молитва", "Маки"/, коли б не знівечив його таким порівнянням: "Розбіглись маки по гоїоді - Аж кров набігла до очей..."

М. Черченко дає два віршовані оповідання із тюремних вражень. Краще було б було дати оповідання прозою - із переживань. Те саме торкається і вражень С. Вереса, які він оповідає в " поемі - Людина ", як сам признається " без рим, без мелодійних ритмів... " М. Крилатому вдається підмітити одну із трагічних сторінок життя у вірші " Мовчи " - все ж це лише спроба. Вірш В. Просовича, який дає образ осені, вносить у Збірник трішки тепла, а вже зовсім приємно вражають поетичні спроби В. Олександрова, які переконують і зворушують. У цьому випадку маємо до діла мабуть ще з молодим автором, якому бажаємо лише далі розвиватися. Шкода тільки, що з своїх " Моїх днів " так мало надрукував у " Кермі ". Довга поезія " Сповідь " не витримана справді у формі поетичного вислову в цілості на одному ритмі, заповідає нашому літературному молодичкові новий нарібок. Кмітаючи наші завваження щодо віршованої частини збірника, висловимо побажання під адресою редакції, щоб на будуче не було помічене все що лише схоже на вірш. Це ж помнешує вартість дійсних поезій і підриває повагу самого журналу.

А. Коломиець дає теж сценічну мініатюру - " Суд над Дон-Жуаном " в якій підкреслити треба - вдатність, коли йде про драматичний хист, вмільсть зацікавити глядача і живість діалогів. Одначе - чи не шкода стільки вдалої праці, для такої невдалої ідеї ? Що ж автор хоче дати глядачеві своїм твором ? Цікаве, що сказала б жінка на такий осуд, який про неї дає оця сценічна мініатюра, показуючи її лише невільницю дожуанівського гону, сліпо-послушною своїому жіночому еґоцентризмові, живе втілення заперечення того, що називаємо - пристойністю. Адже є щось особливо людського в тому, що почуття краси й інтимності заховає у таємниці і не дозволяє людині виставляти на прилюдний вид. Автор безперечно зраджує формальний талант. То ж як формальний етюд його мініатюра - вдала. Наскільки ми могли із Збірника пізнати його особистість із нахилом до сатири й стичної проблематики, радимо йому поглибити світгляд дійсно життєвою вартісною проблематикою. Коли б не вдалося йому осягнути завдяки студіям і відповідній атмосфері особистого оточення, - сподіваємось, а то й вимагаємо від нього і драматичному жанрі дійсних творів.

Із белетристики на увагу заслуговує уривок із повісти

І. Шкварка, якому проте бракує доброї редакції. Автор повинен вистерігатися зайвого говорення, повторювання і наївності вислову. Більше праці над висловом, виявом почувань, їх сконденсованість, менше неприродності переживань - і Шкварко став би зовсім поважним автором. Цінність уривку - це провідна думка і здібність зацікавити. - Не хотіли б ми бути злобними, але тут вже винна сугестія заголовку, який авторка М. Бодай дала своїй новелі. Це ж або непорозуміння, або просто таки - аномалія. Спосіб оповідання авторки виявився був у нас у війну - і щез. Причина? Легкість - далека від правдивої праці, тема - гарна і цікава, що ж, коли яких сімдесят відсотків зайвого баласту, депресії, який відпихав, зате - як мало того, що інтригувало б у так цікавій темі. - Гумореска І. Кєра - в ідеї оригінальна, проте в ній з усього найменше - гумору. - Те саме оповідання П. Волинська "У тайзі". Або автор не пережив сам цього, що оповідає, або таки вже в нього зовсім брак оповідницьких здібностей. Чуємо, уявляємо собі, які це були драматичні переживання втікача, однак блідість опису не дозволяє нам пережити цієї драми ні вона не зворушує нас. Є дві можливі розвязки писання оповідань: або драматичний хист оповідача, або щирість вислову пережитого.

Особливо вдячні ми авторам наукової частини Збірника. Саме такої лектури ми довго відчували брак, особливо на Зах. Україні, де наші науковці займалися майже виключно мовознавством і причинами до історії, або працювали на чужих мовах. Е. Гловінський дає нам погляд на проблему критерія в науці про економічну політику, думачи сам своєї оригінальної розв'язки. Цінна нам його власна думка, хоч можна б мати до неї деякі заміти із соціологічно - біологічних міркувань. Сам суб'єктивний критерій справедливості є надто загальним поняттям, щоб міг визначати сам якусь лінію. Він може лише бути критерієм функціональним. Дієвого змісту набирає у ній хвилині, коли означаємо само поняття справедливості. Якщо мало б її визначати добро актуальної суми одиниць народу, держави чи людства, автор, впроваджувачи вимору глибших моральних основ економічної політики, у вищому степені комплікує поняття цього добра. Тому; що на нашу думку не всі висновки своїх міркувань автор довів ясно до кінця, дозволили б ми собі на увагу, що не завше християнський світогляд етичний збігається із тзв. суб'єктивним. Хоч совершення християнська етика за основну вихідку бере живу одиницю, вона така всеобіймаюча, що зберігає людскість далеко у майбутнє, як цільність, а саме це є суттєве у ній, що доцільність життя так далеко визначена поза індивідом, що сягає аж до того світа. Ближче розглядати ці важкі і скомпліковані проблеми, які зроджує праця автора не маємо тут місця. Лишаємо більш важливий голос фахівцям. Хочемо лише підкреслити те, що уважаємо

у шуканнях автора найціннішим, а саме позитивна оцінка морального світогляду, що базується на етичних засадах християнської релігії. В цьому світлі суб'єктивний критерій автора набирає точного і ясного змісту і може становити поважний чинник у побороженні ворожих українському етичному почуттю господарської справедливості цинічних і облудних критеріїв - грабунку і права сили. Отже бажаємо авторові успіхів у дальшій праці шукання і змагу за вияв і научне сформування нашого економічно-політичного світогляду.

Ніякий українець, що хотів би щонебудь внести у наш світогляд не сміє сходити із висоти на які підніс нашу духовність геній Шевченка в його розумінні нації " мертвих, живих і ненароджених братів моїх..." Вони українські - і християнські. -

Дві наступні статті інформативного характеру позначаються небуденною популяризаторською вартістю. Витаємо їх, бо такої систематичності і ясності та скондензованості викладу, який дає змогу навіть ляїкам зрозуміти часто дуже складні наукові проблеми - ми не стрічали у найкращій чужинецькій літературі. Особливо такими прикметами визначається виклад Г. М а р ч у к а про атомову енергію. Редакцію " Керми " просимо, коли має змогу, звернути особливу увагу на свій відділ науки. Це дає нам змогу незалежитися так у термінології як і практично від чужинецьких джерел і є запорукою задержати і виявляти себе у світі нашої наукової думки. Це ж не малої, а може і основної вартості - мати свою науку - у своїй мові.

Відділ дискусійний заступлений проєктом А. К о л о м и й - ц я перейти українській мові на латинську азбуку./До цієї теми повернемося в З ч. " Звона " присвячуючи цьому окрему статтю. Там і помістимо думки М. Г. які є протилежні думкам автора статті - Прим. Редакції/

Що до проблеми есперантизму пропагованому у Збірнику, то ми з свого боку порадили б кожному емігрантові в першу чергу вивчати живі мови.

М. Г.

ЛЕОНІД ПОЛТАВА: З а м у р а м и Б е р л і н у /поезії/.  
48 стор., 16 . Накладом Івана Мазила, /де?/. Обгортка  
малює Л.Майстренка.

Тяжко й небезпечно писати тепер критику на молодих поетів. Не так з огляду на них самих, як на їхніх літературно-чинних "татів і мамів", що ніяк не пробачать неfortunному критикові розбіжності в поглядах на їхню геніяльну малечу. Зрештою винен лише критик, що береться критикувати, не розвідавши наперед про літературно-родинну генеалогію юного генія. Щоб не увійти в колізію з глибокою мудрістю гіндусів: "мудра людина не говорить з батьками про їхніх дітей..." Але як би послідовно триматися цієї мудрости, то для багатьох творів вистарчило б констатувати лише їхню появу: хай так собі читач самопас облегує душу доморобною критикою.

Та як приємно, що у випадку збірки Л.Полтави не треба керуватися жадними чужими мудрощами й родинно-літературними оглядами. Таку гармонійну цілість між формою й змістом рідко трапляється читати серед наших теперішніх екзильних поезій. Це в справді збірка, а не поетична саламаха. Збірка, ведена очима провідною думкою, виконана майже бездоганно що до літературно-мистецької форми. Рими свіжі й дзвінкі, без примар "віршоплетної" дієсловності, розмір струнко-витриманий, виріз ошатно-скупчений, епітети припасовані, образи ясні й рельєфні. Немає мовної розхристаности й неохайности: автор є паном українського слова. Варто би лише уникати таких "общесоюзних слів, як "туфлі, жона, квартали /дільниці?/, труба /комин?/, ящик, полів /піль? підлог, статтів?/". Але це дрібниці, що ніяк не зменшують формальної вартості збірки.

Ідеологічний зміст? Палкий протест проти експерименту "Нової Європи" над душею й тілом людини. І така сама палка віра в право, свободу й майбутність цієї людини. Її найкраще окреслює вірш "Хто ми" - замість передмови - своєрідна програма збірки. Хочеться вірити, що авторове "ми" це не лише мовно-умовний реверанс, а таки справді наша "українська Україна", мовою якої писані талановиті рядки авторових поезій. З інших поезій найглибшою є "Катеринщик" і "Гобманів день"; їм позаздрити може не один зі старших поетів. Лише цікаво, чи М.Бажан також уживатиме мотта з Л.Полтави?

Малює Майстренко зробив усе від нього залежне, щоб зіпсувати зовнішність книжки. Його обгортка, що її треба ступцювати зі словником шифрів і лєпоо, ніяк не пасує до стилєво-читкого обсягу збірки, а скорше до творів якогось провінціального Марінетті.

Л. Мосендз.

## КОМУНІКАТИ

### КУЛЬТУРНОЇ СЕКЦІЇ ПРИ ОБ'ЄДНАННІ УКРАЇНЦІВ В АВСТРІЇ

=====

#### 1.

Просимо професійних мистців / малярів, графіків, скульпторів, архітектів / а також істориків і теоретиків пластичного мистецтва, що перебувають на терені Австрії, зголошувати свою участь в організованій культурній праці.

У плані професійної організації, що формується при Об'єднанні Українців в Австрії, є : образотворчі вистави, публікації, взаємна допомога.

При зголошеннях просимо надіслати такі дані :

1. Імя і прізвище
2. Дата і місце народження
3. Місце теперішнього перебування
4. Закінчені /або незакінчені/ фехові студії
5. В яких виставах брали участь /Ваші публікації, участь у пресі і т.п.
6. Чи працюєте по своїй професійній лінії та чи маютьесь у Вас готові твори
7. У чому Ваші найнекучіші потреби

#### 2.

Повідомляємо Образотворчих Мистців, що приянується репрезентаційна пересувна вистава українського індивідуального та народнього мистецтва по більших містах Австрії та можливо сумежних країн.

Просимо усіх зацікавлених готуватися до цієї вистави.

#### 3.

Подається до відома Громадянства, що готується до видання Великий Альманах Українського Мистецтва на кількох європейських мовах.

До тексту потрібно більшого числа репродукцій. Просимо усіх власників ілюстрованих каталогів, репродукцій, фото, ілюстрованих книжок з творами пластичного мистецтва / малярство, графіка, різьба, архітектура, народне мистецтво /.

Зголошувати на адресу : Інсбрук, Аніхстр. 4. /І пов. Об'єднання Українців в Австрії./

На випадок труднощів у пересилці, Культурна Секція покриє видатки звязані з фотографічним репродукуванням намічених у спільному порозумінні ілюстрацій.



ДО ПИТАНЬ ПРО ДИТЯЧУ ЛІТЕРАТУРУ

Чого нам дійсно бракує, так це літератури для дітей. Не взагалі літератури, а путньої літератури для дітей. Путньої — себ то цікавої, зцібної дитину захопити і в той же час корисної — тобто такої, яка належно формує дитину, як майбутнього повноцінного члена національної спільноти.

Важливість такої літератури ясна для кожного і найперше для наших письменників. Однак, попри всю ясність, літератури цієї бракує. Особливо нової. Її зовсім нема.

Чому? Тут можна дискутувати цілий тиждень, але всі дискусії неодмінно кінчатся на тому, на чім і почнуться — на авторях, тобто на письменниках. І неодмінно на аргументі, що для дитячої літератури треба спеціального "дитячого покликання."

Коли ж то не є правда. Більшою є те, що письменники здебільша вважають цей жанр за несерйозний, не вартий уваги "серйозного" письменника. І розмови про спеціальні покликання тут ні до чого. За рідким винятком майже кожен письменник чи поет — якщо він справжній, тобто талановитий, письменник чи поет, — зможе написати бодай одну путню книжку чи твір для дитини або для юнацтва. А вже напевне пишуть, аніж продукують їх люди зовсім до того не пок-

Часопис "Українські Вісті" /Ульм/ч.13/20/1946 р. містить замітку, яка повинна б викликати живий відгук і на нашому терені. — Ред.

ликант і до літератури непричетні. Хай лиш всерйоз візьметься до того, усвідомивши, що часом маленька книжечка для дитини ближче важить і потрібна, аніж велика книга для дорослого. Нем здається, що розмови про окреме покликання на дитячого письменника не зовсім обгрунтовані. Не обгрунтованість ця особлива ясна коли послухаєш, як часом такий "непокликаний" письменник розповідає імпровізовані та направду цікаві казочки для власних дітей.

В кожному разі, кожному письменникові слід поспробувати себе в цім жанрі. Але не так, аби відпекатися, а серйозно. Дещо може для цього й почитати й поспробувати, поставивши собі це як обов'язок перед нашими дітьми.

Одне ясно: — по творення дитячої літератури мусять братися письменники, досвідчені майстри слова, а не випадкові люди. Не здаваймо дитячої літератури під опіку тих випадкових, некваліфікованих людей та початківців. Без участі справжніх майстрів мистецького слова проблема літератури для дітей не може бути розв'язана.

А вона мусить бути розв'язана, бо на дитячу літературу потреба виключна. Особливо тут на еміграції.

І. В.

З Х Р О Н І К ИЗ'їзд і Установчі Збори Об'єднання Українських Музик.

25 і 26. квітня ц.р. відбувся в таборі Карлсфельд /6.Мюнхена/ з'їзд українських музик американської окупаційної зони Німеччини. З приводу з'їзду мав відбутися концерт та перегляд нових творів.

Об'єднаний фронт редакторів.

7.квітня відбувся в Регенсбурзі з'їзд головних редакторів газет американської окупаційної зони Німеччини. Створено центральну організацію "С о ю з У к р а ї н с ь к о ї Д е м о к р а т и ч н о ї П р е с и."

З'їзд письменників дитячої літератури.

26 та 27 березня ц.р. відбувся в Карлсфельді з'їзд письменників дитячої літератури та працівників школи. Доповідь про дитячу літературу виголосив ред. Гомовський. З'їзд ухвалив створити видавництво для видання журналів та окремих книг для дітей.

Театральна студія.

При театрі "Розвага" / Ульм / працює театральна студія, яка нараховує 72 сталих працівників, що працюють в таких секціях: драматична, хорова, оркестрова, декоративна. Студія працює над таким репертуаром: "Назар Стодоля", "Мина Мазайло", "Дісова Плева", "Мартин Боруля", "Гуцульське кохання".

"Запорожець за Дунаєм" у Вальцбурзі.

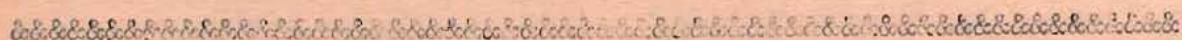
З початком травня ц.р. відбулась вистава "Запорожець за Дунаєм" в міському театрі, яка зустрівлась з прихильною критикою нім австрійської преси. /Диві обширну рецензію проф.Т.Вернера в "Нових днях" чч.: 19 та 20 ц.р. /

Концерт проф.А. Караліса в Вальцбурзі.

15.травня ц.р. відбувся в Моцартаум у Вальцбурзі концерт віртуоза піаніста проф.А. Караліса.

Реферат Леоніда Мосендза.

22. травня ц.р. виголосив Л.Мосендза цікавий доклад на тему: "Випадок С.Цвейга" в рамках викладів українознавства в Інсбруку.



- 7

-----  
**З НОВИХ ВИДАНЬ**  
 -----

- |  |  |
|--|--|
| В. СКОРУПСЬКИЙ - ВЕСНЯНИЙ ГОМІН<br>Поезії. Видавництво "Нові дні"<br>Зальцбург 1946 Стр. 48 - 16 <sup>0</sup> .<br>Обкладинка М. В у т о в и ч а | Т. ШЕВЧЕНКО - МАЛИЙ КОВЗАР .<br>Видавництво " Заграва " 1946<br>Фельдкірх - Форарльберг. Стр<br>127. 16 <sup>0</sup> .           |
| А. КОЛОМІЄЦЬ - КАЗКИ. Видав -<br>ництво " Нові Дні " Зальцбург<br>1946 Стр. 45. 16 <sup>0</sup> . Обкладинка<br>М. Вутовича.                     | В. ЧАШЕНКО - ЛЮБОВ та інші<br>оповідання. На правах рукопи -<br>су. Фотогравічним способом.<br>Авсбург 1946 Стр. 30.             |
| Т. КОСТРУВА - ВІРА НАШИХ ПРЕД -<br>КІВ. Інсбрук - "Добра Книжка".<br>1946 Стр. 25 16 <sup>0</sup> . Друкарня Гу -<br>го Маєр - Дорнбюрг.         | В. Русальський - МІСЯЧІ НОЧІ<br>Новелі. Авсбург 1946. Малюнки<br>Е. Нікольського. Стр. 128. 8 <sup>0</sup> .<br>Друкарня Сажина. |
| А. ДОТЮЦЬКИЙ - ВІДМЕДІВСЬКА<br>ПОПІВКА. Історичне оповідан -<br>ня. Видавництво "Заграва" 1946<br>Фельдкірх - Стр. 24 16 <sup>0</sup> .          | МОЛИТОВНИК ДЛЯ ПРАВОСЛАВНИХ<br>Видавництво " Нові Дні " 1946<br>Зальцбург. Видання перше. Стр<br>31.                             |

**С Т У Д Е Н Т С Ь К И Й Ш Л Я Х** - Орган Центрального Еміг -  
раційного Союзу Українського Студентства / Ц Е С У С / . Чч :  
5 - 6 . Квітень - травень, 1946. Інсбрук - Мюнхен. Редагує  
Колегія. Стр. 43.

Зміст: В К В - Проблеми чи діла. Думки про новий університет  
Швейцарія - ЗДА. В. Сотник - Однорічний Ювілей Українського  
Студентського Об'єднання - Інсбрук. Др. М. Давосир - Ніяка про -  
вина, ніяка кара без закону. П. Герзот - Споруда і рист. Пре -  
сова Конференція в Мюнхені. Д. Адамс - Книга завітнього дня.  
М. К-а - Дискусійні вечори. П. Л. - Українська Студентська Гро -  
мада в Римі. Українське Студентство Канади. В. Кримський -  
Два мюнхенські періодики. В. Сотник - Дискусійні вечори " Сту -  
дентського Шлиху". В. Романенчук - Тема, фабула, сюжет.

Замовити в кожній студентській громаді !

ПРОСИМО ВСІ ВИДАВНИЦТВА НАДСИЛАТИ  
НАМ СВОЇ ВИДАННЯ

!!!!

В т р е т ь о м у числі журналу **В Е Н О** м. ін. друкувати -  
мється: П. Мосенца, Р. Бидик, Ю. Клен, М. Цуканова, О. Тарнавський,  
Ю. Дивич, В. Кримський. З перекладної літератури: А. Камус -  
представник французького екзистенціалізму. Довідки: - Що це  
сurrealism? + Християнський екзистенціалізм. Становище амери -  
канського роману. Музика. Театр.

КУПУЙТЕ . ЧИТАЙТЕ . ПОШИРЮЙТЕ .

книжки Видавництва "Нові Дні" .

Маємо на складі такі наші видання :

1. Стінний календар на 1946 р. ціна 2 шіл.20 гр.
2. Молитовник для православних, ціна 2 шіл.
3. Авенір Коломиєць - "Казки", ціна 2 шіл.
4. Вол.Скорупський - "Весняний Гомін" поезії, ціна 3 шіл.
5. Докія Гуменна - "Куркульська Вілія" новелі, ціна 2 шіл.50 гр.

Д Р У К У Є М О :

1. Читанка для 5 класів.
2. Борис Олександрів - "Мої дні" - лірика

Гуртовим покупцям 20 % опусту.

Замовлення слати на адресу :

"Nowi Dni", Salzburg, Lexenfeld 21

ПЕРЕПЛАЧУЙТЕ ЧИТАЙТЕ й ПОШИРЮЙТЕ часописи Видавництва

"Нові Дні"

1. "Останні Новини" - виходить 5 разів на тиждень. Переплатна ціна 4.50 шіл. на місяць.
2. "Нові Дні" - виходить у неділі і свята. Переплатна ціна 1.50 шіл. на місяць.
3. "Наш Шлях" - двотижневик для молоді. Переплатна ціна 1 шіл. на місяць.

Піврічні переплатники "Н.Ш." одержують безкоштовно одно з таких видань: 1/ Молитовник, 2/ Ав.Коломиєць - "Казки", 3/ Вол.Скорупський - "Весняний Гомін" - поезії.

Висилка у всі р-ни Австрії за рахунок видавництва.

Переплату слати на адресу :

"Nowi Dni", Salzburg, Lexenfeld 21

